

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Факультет аграрної економіки і менеджменту
Кафедра менеджменту біоресурсів і природокористування

ПЛЕНКО Васирина Миколаївна

**Еколого-економічні проблеми використання
земельних ресурсів / Ecological and economic problems
of land resources using**

Спеціальність – 8.18010017 “Економіка довкілля і природних ресурсів”
Магістерська програма – Економіка довкілля і природних ресурсів

Магістерська робота

Виконала студентка групи
ЕДПРзм-21
В.М. Пленко

Науковий керівник:
к.т.н., доцент
Р.І. Розум

Магістерську роботу допущено
до захисту:

“___” _____ 20__ р.

В.о. завідувача кафедри
_____ Р.Б. Гевко

ТЕРНОПІЛЬ – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ	6
1.1. Проблеми ефективного та екологічно безпечного використання земельних ресурсів	6
1.2. Зарубіжний досвід щодо сталого землекористування	9
1.3. Планування використання земельних ресурсів у зарубіжних країнах	16
Висновки до 1 розділу	39
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФГ «ПОЛЯНА»	41
2.1. Коротка природно-економічна характеристика об'єкта дослідження	41
2.2. Оцінка ефективності використання земельних ресурсів господарством	42
2.3. Аналіз ефективності господарської діяльності	45
Висновки до 2 розділу	51
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА	54
3.1. Підвищення ефективності використання земельних ресурсів з урахуванням еколого-економічних аспектів	54
3.2. Формування просторової структури землекористування сільськогосподарського підприємства	61
3.3. Оптимізація використання земельних ресурсів	71
Висновки до 3 розділу	81
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	

ВСТУП

Актуальність теми. У зв'язку з посиленням кризових еколого-економічних явищ у сільському господарстві сформувалась стабільна тенденція погіршення якісних характеристик і падіння родючості ґрунтів: підвищується кислотність і засоленість, поширюється ерозія земель та їх деградація, а також зменшується вміст гумусу. Низька продуктивність земель сільськогосподарського призначення зумовлена такими основними причинами: тривала відсутність реального власника, помилкова стратегія максимального залучення земель до обробітку, недосконалі техніка і технологія обробітку землі та виробництва сільсько-господарської продукції, невиважена цінова політика, недотримання науково обґрунтованих систем ведення землеробства і, зокрема, недотримання сівозмін, порушення агротехнічних вимог, зношеність матеріально-технічної бази та невиконання природоохоронних, комплексно-меліоративних, протиерозійних і інших заходів. За подібних умов об'єктивно виникає необхідність розроблення і застосування дійових важелів забезпечення ефективного та екологічнобезпечного землекористування в аграрній сфері. Тобто зрештою йдеться про те, щоб запровадити такий економічний механізм, який стимулював би раціональне використання та охорону земельних ресурсів при веденні сільськогосподарської діяльності. При цьому надто важливо, щоб зазначений механізм ураховував екологічні чинники, вимоги, критерії та обмеження. На жаль, такий механізм відсутній, що й свідчить про актуальність теми магістерської роботи.

Великий внесок у дослідження теоретико-методологічних і практичних аспектів раціонального використання та охорони земельних ресурсів та економічного стимулювання землеохоронних заходів зробили відомі вчені економісти-аграрники: Д.І. Бабміндра, О.Ф. Балацький, І.К.Бистряков, В.А. Борисова, П.П. Борщевський, С.Ю. Булигін, М.Д. Волощук, В.Г. В'юн, В.В. Горлачук, Г.Д. Гуцуляк, А.С. Даниленко, Б.М. Данилишин, Д.С. Добряк, С.І. Дорогунцов, В.А. Євтушенко, О.П. Канащ, О.Л.Кашенко, В.О.Леонець,

В.В. Медведєв, Л.Г. Мельник, В.Я. Месель-Веселяк, Л.Я. Новаковський, Я.Б. Олійник, О.Я.Панчук, О.О. Пилипенко, М.Ф. Реймерс, І.А. Розумний, П.П. Руснак, П.Т. Саблук, В.Ф. Сайко, Н.М. Скурська, І.Л.Соколовський, А.Я. Сохнич, О.Г. Тараріко, А.М. Третяк, В.М. Трегобчук, М.М. Федоров, М.К. Шикула та інші.

Об'єктом дослідження обрано фермерське господарство «Поляна».

Предметом дослідження є еколого-економічні проблеми, які виникають в процесі використання земельних ресурсів.

Метою дослідження є розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарським підприємством.

Відповідно до мети дослідження поставлено наступні **завдання**:

- розкрити теоретичні основи використання земельних ресурсів аграрними підприємствами;
- провести оцінку господарської діяльності об'єкту дослідження;
- розробити рекомендації щодо підвищення ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарським підприємством.

Теоретико-методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення проблеми, вирішення якої передбачає визначення екологічних, економічних і соціальних аспектів раціоналізації землекористування. Аналіз сучасного стану, закономірностей та інструментів раціонального використання земель проводився за допомогою монографічного методу, а також методів статистичного узагальнення, порівняння, аналізу і синтезу. Монографічний метод дав можливість визначити досвід і принципи раціоналізації й оптимізації землекористування. За допомогою абстрактно-логічного методу дослідження проводилася розробка наукових основ охорони земель та екологобезпечної організації аграрного землекористування, а також розробка економічного механізму екологізації використання земель сільськогосподарського призначення.

Інформаційною базою магістерської роботи послужили: положення Конституції України, Земельний кодекс України, закони України, нормативно-правові акти Верховної ради та Кабінету Міністрів України стосовно охорони земель сільськогосподарського призначення, статистичні дані Державного комітету статистики України, Державного комітету України по земельних ресурсах, аналітичні огляди, звіти і статистичні матеріали з питань економічного розвитку аграрного сектора, наукові публікації вчених у періодичних виданнях, матеріали науково-практичних конференцій, власні розрахунки автора, інформація, яка має форму недрукованої продукції і розміщена в мережі INTERNET.

Наукова новизна отриманих результатів. Аналіз теоретичних основ використання земельних ресурсів аграрними підприємствами дозволив встановити основні проблеми ефективного та екологічно безпечного використання земельних ресурсів, а також розкрив зарубіжний досвід щодо сталого землекористування.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці рекомендацій підвищення ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства.

Обсяг та структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій і списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

1.1. Проблеми ефективного та екологічно безпечного використання земельних ресурсів

Раціональне землекористування – це правильна організація території та створення культурного агроландшафту.

Екстенсивне ведення землеробства, яке на сьогоднішній день практикується більшістю сільськогосподарських підприємств України, призвело до того, що розорені річкові заплави, спадисті та круті схили гір і пагорбів, де мають рости трави, чагарники та ліси. Наслідком чого є водяна та повітряна ерозії, зсуви, замулення річок тощо. Те ж відноситься і до просторової структури агроландшафтів: у більшості районах нашої держави площі орних угідь становлять 80 – 90 % від земельних площ, що, в свою чергу, призводить до шкідливого впливу як на екологію, так і на економіку регіону [21].

У зв'язку з цим у кожному конкретному регіоні необхідно притримуватися раціонального, науково обґрунтованого відношення орних земель до земель, які знаходяться під лісами, луками, болотами та водоймами, що дозволить одержати максимальний господарський ефект, з однієї сторони, та зберегти навколишнє середовище – з іншої.

Одним із найбільш важливих напрямків, на нашу думку, є розробка та додержання різного роду сівозмін (протиерозійних, польових, кормових тощо). Потрібно провести оптимізацію площ земельних угідь у сівозмінах, оскільки, в більшості випадків, вони не відповідають оптимальним значенням. Ділянки сівозмін необхідно виділяти по контурах земельних відмін, а не проводити розбивку різногрунтових ділянок на прямокутники для полегшення проведення механізації їх обробітку. Це пояснюється тим, що кожен вид ґрунту дозріває для проведення обробітку на протязі певного

періоду часу, та вимагає різних видів обробітку, норм і видів добрив, вапнування тощо [8].

З метою збереження фізичних властивостей ґрунту (структури, пористості, оптимального водно-повітряного режиму) необхідно різко знизити повторюваність обробітку, використовувати новітні прогресивні й ефективні його види, легку техніку.

Ведення раціонального землекористування вимагає проведення перегляду основних видів обробки землі. Так, як показує канадський досвід, необхідно відмовитись від використання традиційних плугів. Безплужний вид обробітку землі був розроблений українським практиком І.Е. Овсинським ще наприкінці 19 ст. Суттю даної системи є те, що необхідно проводити глибоке розпушування верхнього шару спеціальними плоскорізами не перевертаючи при цьому пласт ґрунту. Це дозволяє залишити на поверхні стерню та поживні рештки. При такому методі ведення обробітку ґрунту проходить зменшення затрат паливно-мастильних матеріалів, зниження у 3 – 4 рази інтенсивності площинної ерозії, поліпшення капілярності ґрунту, не відбувається зниження вмісту гумусу та пересихання орного шару. Однак побоювання інновацій тормозить перехід на прогресивні технології обробітку. Так, для прикладу, у Канаді для того щоб перейти на безплужний метод обробки ґрунту було затрачено 20 років – поки не відбулася зміна поколінь фермерів, які пройшли навчання у спеціалізованих коледжах. На відміну від Канади, у нас взагалі опираються на виготовлення важкої сільськогосподарської техніки, що, в свою чергу, не дозволяє впровадженню прогресивних технологій у землеробство.

Безплужна обробка землі це тільки один із методів мінімізації негативного впливу на ґрунт, який дозволяє зберегти його властивості. На сьогоднішній день розроблений новий перспективний метод – так званого нульового обробітку, згідно якого механізований вплив проводиться один раз протягом декількох років. Даний метод є можливим тільки при високих

значеннях культури полів. Метод нульового обробітку говорить про застосування спеціальних крокуючих механізмів, які роблять лунку, вносять у неї добриво та насіння (посадковий матеріал) і її загортають.

Ще одним методом зменшення антропогенного впливу на угіддя є заміна ультрахімізованого господарювання на біологічне (органічне) землеробство, під час застосування якого в повній мірі виключається використання пестицидів та мінеральних добрив. Біологічне землеробство ґрунтується на застосуванні добрив органічного походження, в першу чергу торфу, гною, сапропелів, для постійного збільшення вмісту гумусу в ґрунті. На сьогоднішній день, в нашій державі поля удобрюють, як правило, гноївкою (сечовиною), яка викликає отруєння ґрунтів. Однак розв'язання даної проблеми знайдено, за рахунок переробки гною, гноївки та інших органічних рештків у біогаз (метан) та надзвичайно цінне висококонцентроване органічне добриво. Біогаз використовують як екологічно чисте паливо, а відфільтрований осад, який є багатий на такі елементи як фосфор, азот, калій, а також низку мікроелементів, піддають сушці та грануляції. В даних органічних добривах концентрація корисних елементів є вищою у 10 разів, в порівнянні з гноєм, а транспортувати його легше та зручніше [5].

Під час застосування органічного (біологічного) землеробства врожайність є на 10 – 20 % нижчою, у порівнянні із традиційними способами внесення добрив, однак продукція вирощена даним методом у розвинених країнах цінується на багато вище ніж та, яка вирощена із використанням мінеральних добрив та пестицидів, у деяких випадках у 2 – 3 рази [9].

Зростання частки гумусу в ґрунті забезпечується ґрунтовою фауною, яка проводить гуміфікацію органічних залишків. Особливо значна роль у даному процесі дощових черв'яків. У деяких високо розвинених державах проводять вирощування їх на відповідних біофабриках для того, щоб пізніше вивезти на поля з метою поліпшення характеристик угідь. Однак,

даний процес є можливим лише при умові переходу на біологічне землеробство.

Для того щоб відбувалося постійне підвищення врожайності земельних угідь потрібно проводити меліоративні заходи – агротехнічні, лісотехнічні, гідротехнічні, хімічні. Однак, необхідно відмітити, що останні необхідно використовувати тільки на базі наукового обґрунтування.

1.2. Зарубіжний досвід щодо сталого землекористування

Термін «просторовий розвиток» (spatial development) (землеустрій в Україні) означає процес, результатом якого є географічне вираження соціальних, економічних, культурних і екологічних впливів політики. Разом з тим, це – наукова дисципліна яка носить міждисциплінарний, всеохоплюючий характер у напрямі досягнення збалансованого розвитку і фізичної організації простору [5].

Англійський термін «Regional planning» німецькою звучить як «Regional planning» або «Raumordnung» (регіональне планування або просторовий порядок в залежності від значення). Разом з тим термін «Raumordnung» у більшості випадків на англійську перекладають як «spatial planning» (просторове планування). Французький визначення «aménagement du territoire» та німецьке «Raumordnung» не є аналогами, однак їх можна відобразити через англійські «spatialplanning» або «regionalplanning». У випадку мови про просторове значення у загальноєвропейському контексті, в більшості випадків термін «development» є більш вживаним, ніж «planning» [9].

Європейський просторовий розвиток (European Spatial Development) розглядається як аспект просторового розвитку, який виходить за національні границі. У наукових працях, які відносяться до проблем територіальної організації ЄС, науковці, політики, планувальники

висвітлюють питання щодо співпраці у просторовому розвитку. Головними фактами на його користь є наступні [19]:

- економічна глобалізація;
- європейська інтеграція;
- просторові зв'язки;
- фінансування державного сектора;
- екологічні проблеми;
- ефективність планування в цілому.

Збільшення площ забудови, а також стрімкий розвиток промисловості, як правило, стають основною умовою зміни стану якості навколишнього середовища. Із зменшенням запасів природних ресурсів і погіршенням стану навколишнього середовища екологічне питання стає все більш важливим для подальшого просторового розвитку. У Європейському Союзі основними вважаються наступні екологічні питання [14]:

- зміни клімату;
- накопичення відходів;
- втрата біорізноманіття;
- закисленість ґрунтів і забрудненість їх пестицидами;
- деградація лісових ресурсів;
- виснаження та забруднення водою.

Майже усі демографічні процеси та тенденції урбанізації вимагають загальноєвропейського співробітництва у галузі просторового розвитку. Сюди відносять такі процеси як міграція, яка викликає суттєві зміни в регіонах та вимагає уваги тих хто займається плануванням великих міст.

Відповідно до законодавства Європейського Союзу формально ЄС не несе ніякої відповідальності в плані проведення планування просторового розвитку. Розвиток міських і регіональних систем знаходяться у компетенції міських і регіональних органів управління (окрім країн, де відповідальність щодо регіонального розвитку лежить на

національному уряді). Такі держави, як Німеччина, Австрія, Нідерланди, Франція володіють сильними традиціями у галузі просторового розвитку та гарно усталеними відповідними адміністративними структурами [8].

Головною умовою для винесення проблеми на загальноєвропейський рівень є наведення доказів, що у майбутньому розв'язання даної проблеми не буде знайдено на національному або відповідному адміністративному рівні. В такому випадку ведеться пошук можливостей для прикордонного, транснаціонального або загальноєвропейського співробітництва.

Політика Європейського Союзу у галузі просторового розвитку формується вже протягом останніх п'ятдесяти років. Початок їй надала Рада Європи, ще у 1949 р. задекларувавши потребу прикордонного співробітництва. Радою Європи було інтенсифікована діяльність, після того як міністри, які відповідали за просторовий розвиток, провели першу свою зустріч у 1970 р., а вже починаючи із 1989 р. дані міністри регулярно хоча і неформально зустрічаються [5].

У 1991 р. було створено Комітет просторового розвитку (CSD — Committee of Spatial Development) [11]. У 1992 р. через початок інтенсифікації проведення Європейської інтеграції почали поглиблюватися дискусії відносно потреби у зміцненні співпраці у галузі сталого просторового розвитку Європейського Союзу.

У 1994 р. був опублікований документ «Європа 2000+: співробітництво в європейському територіальному розвитку», що містив три основні цілі співробітництва [28]:

1. Формування соціальних і економічних взаємозв'язків.
2. Встановлення транс'європейських кордонів (TENs — Trans European Nets) транспортних, телекомунікаційних, енергетичних.
3. Охорона навколишнього середовища під час міського та сільського територіального планування землекористування.

Вересні 1994 р. у Лейпцигу Неформальною радою міністрів, які відповідають за виконання просторового планування, було прийнято

основні принципи Європейської політики просторового розвитку (ESDP — European Spatial Development Policy), які є наступними [11]:

- просторове планування відповідним своїм рішенням може зробити внесок щодо досягнення мети економічних і соціальних зв'язків;
- установи, що відповідають за політику відповідної спільноти (по даному питанню), залишаються незмінними. Є лише можливість внесення пропозицій у впровадження певних питань політики просторового розвитку спільноти, які володіють територіальним впливом, однак без примушування відповідних установ;
- головною ціллю є забезпечення сталого та збалансованого розвитку;
- з метою координації підбираються найбільш авторитетні установи, що не залежать від країн-учасниць;
- повага до принципу допоміжності;
- кожна держава, яка бажає розширити свій внесок у європейський просторовий аспект, приймає їх до уваги при формуванні своєї національної політики (табл. 1.1).

Питання щодо просторового розвитку Європейського Союзу розглядалися Євро-парламентом, Економічним і соціальним комітетом спільнот. У продовж довшого часу при Європейському парламенті працювала комісія по питаннях регіональної політики та розвитку територій.

У 1994 р. Асамблеєю європейських регіонів було проведено своєрідне анкетування відносно можливості міжрегіонального співробітництва, наслідком якого у Страсбурзі відбулося узагальнення наданих пропозицій 135 регіонів 21 держави.

Принципи політики Європейського союзу
у сфері просторового розвитку [5]

Процесуальні цілі просторового планування	Розвиток	Врівноваження цілей	Збереження
СТРАТЕГІЯ	СТАЛІЙ РОЗВИТОК		
Сфери діяльності охоплення політикою просторового планування	Мережа урбосистем	Рівність доступу до інфраструктури та знань	Розумне управління та сталий розвиток європейської природної та культурної спадщини
Політичні заходи (запровадження політики просторового планування):			
1) поліпшення просторового планування в країнах-членах ЄС; 2) підвищення рівня співробітництва між країнами ЄС; 3) налагодження співробітництва з країнами, які не є членами ЄС; 4) поліпшення координаційної політики ЄС (особлива роль комісії); 5) створення центру спостережень за просторовим розвитком; 6) підтримка пілотних проєктів просторового планування у європейських регіонах.			

Червень 1997 р. Нурдвік при головуванні у ЄС Данії на черговій неформальній конференції європейських міністрів, що відповідають за просторове планування, було вперше висунуто пропозицію щодо Європейської перспективи просторового розвитку (European Spatial Development Perspective — ESDP). Дана пропозиція була «чорновим» варіантом, який після низки обговорень, пошуків консенсусу та погоджень було офіційно прийнято при головуванні в ЄС Великої Британії у червні 1998 р.

Досих пір просторове планування не знаходилося у формальній сфері політики Європейського Союзу і воно не згадувалося в Маастрихтській угоді, яка була підписана країнами-учасницями у 1991 р. Недивлячись на це, протягом останніх років зроблені значні зрушення у його регулюванні на європейському просторі.

Особливостей просторової політики Європейського Союзу не має, однак велика кількість політичних рішень на європейському рівні носять значний вплив на регіональний розвиток європейської спільноти. Вплив

даних політичних рішень відображають відповідними показниками, зокрема ефективності:

- наявних методів землекористування;
- економічних структур територій;
- просторових структур (міських агломерацій, інфраструктури);
- поступлень і виробничої придатності;
- територіальних підтримуючих заходів;
- просторово-диференційованих підтримуючих заходів громад.

Відповідно до цих чинників встановлено наступні політичні рішення, які володіють найбільшим територіальним впливом [11]:

- політика структурних фондів;
- спільна сільськогосподарська політика;
- транспортна політика;
- транс'європейські мережі;
- законодавство Європейського Союзу у сфері екології.

Рішення проблеми формування землекористування, для прикладу по інфраструктурі, володіє впливом, який є ширшим національних меж, у зв'язку з чим транснаціональне співробітництво є надзвичайно необхідним. Виникає необхідність більшого контролю щодо ухвалення політичних рішень, які ухвалюються за національними межами.

Відносно просторового розвитку політика ЄС переслідує три основоположні цілі:

- економічні та соціальні взаємозв'язки;
- сталий розвиток;
- збалансованість конкурентної європейської території.

Виходячи із прогнозування довготривалих напрямків майбутнього економічного, соціального та територіального розвитку, протягом найближчих років Європейський Союз знаходитиметься під впливом наступних чинників:

- інтенсифікації політичної співпраці та наслідків покрокової економічної інтеграції;
- зростання ролі місцевих і територіальних органів влади та їх значення у просторовому розвитку;
- розширення Європейського Союзу.

Дані зміни з однієї сторони, провокують ризики дисбалансу в Європі, однак разом з тим і нові можливості для подальшого прогресу. Європейський Союз є достатньо великим і різноманітним, у зв'язку з цим пропагується інтегрована стратегія його розвитку, яка базується на примноженні зв'язків між країнами-учасницями. ЄС не є якимось механізмом формування нових видів відповідальності та нових видів політики діяльності, а швидше координації наявної політики та вираженням зростаючої уваги до регіонального виміру.

Європейським Союзом окреслено три головні рушійні сили подальшого територіального розвитку Європи:

Перша сила – це поєднання більшості демографічних і урбанізаційних напрямків. Невелике значення рівня зростання населення (менше 0,5 %) викличе відповідні зміни на територіальному рівні, що пов'язані із потребами у забезпеченні достатнього рівня сервісу на територіальному рівні. Крім того, швидкі темпи старіння суспільства, зменшення долі молодого працездатного населення викликає зміну в потребі щодо місця проживання. Головним ефектом зростаючої міграції є зростання чисельності населення та розподіл його по все більше урбанізованій території, на якій як правило розселяються мігранти.

Друга сила – особливі напрямки економіки ЄС, що відображають нові економіко-географічні моделі регіонів. Прикладом яких служить розподіл малих, середніх і великих підприємств, інтернаціоналізація торгової діяльності в Європі, впровадження єдиної валюти, наступний процес економічної лібералізації, інноваційні комунікаційні технології.

Третя сила – екологічний аспект. В першу чергу мова йде про головні екологічні проблеми.

1.3. Планування використання земельних ресурсів у зарубіжних країнах

Рівні планування, що використовуються у країнах Європейського Союзу, розглянемо на прикладі землекористування в Німеччині. Baugesetzbuch (Федеральний кодекс будівництва, містить у собі земельне законодавство) – основний закон планування землекористування в Німеччині, у ньому передбачається ступінчаста система планування землекористуванням для кожного муніципалітету. Дана система охоплює наступні види планів:

– Flachennutzungsplan – F-план – є підготовчим стислим оглядом планування землекористуванням повного муніципального району;

– Bebauungsplane (індивідуальні) – В-плани – це обов'язкові плани щодо землекористування, у більшості випадків, розроблені лише для невеликої кількості землеволодінь та є інструментом їх розвитку і є обов'язковими.

Додаткові плани, враховуючи плани міської структури, програми забудови, комунікаційні плани і т.д., можуть формувати місцеві органи влади, при їхньому бажанні. Однак дані плани є необов'язкові.

Місцеві плани щодо землекористування (F-план, В-план, а також і додаткові плани) повинні задовольняти цілі усестороннього ландшафтного планування, включаючи, цілі плану районної забудови. Федеральна земля несе відповідальність за місцеве планування. Усі федеральні землі (окрім міст-держав Берліна, Бремена та Гамбурга) поділені на регіони, для яких розроблені відповідні плани. Дані плани ще називають Regionplane, на північних землях Північного Рейн-Вестфалія їх називають Bezirksentwicklungsplane, у Гессені й Нижній Саксонії – Regionale Raumordnungplane. Окрім цього, муніципальна влада кожної федеральної землі пов'язана рішенням процедур ухвалення планів, встановлених

законодавством, по відношенню до проектів транспортного, залізничного, повітряного сполучень і низки інших.

Необхідно відмітити, що система планування залучаючи місцеві органи влади найбільш широко розвинена саме у Німеччині. Низка інших держав володіють подібними рівнями планування, однак передають більше повноважень регіонам чи центральному уряду. Найбільше децентралізованими системами планування використання земельних ресурсів є і Данії і Німеччині. Однак тенденції до децентралізації є загальними по ЄС, що в кінцевому варіанті може закінчитися послабленням повноважень місцевих органів влади.

Як вже було відмічено F-план та В-план ухвалює муніципальна влада, що за це відповідає. У випадку потреби може формуватися адміністративна асоціація декількох муніципалітетів.

Головним предметом планів: встановлення видів використання земельних ресурсів та їх функціональне призначення, а також робочі проекти.

Рівні планування у країнах-учасницях Європейського Союзу регулюються по-різному. Однак є загальна характеристика структури землевпорядного і містобудівного проектування, усе розпочинається із державного чи місцевого планування, яке пізніше переходить на муніципальний чи місцевий рівні під час процесу більшого уточнення і встановлення. Крім таких держав як Франція й Ірландія, де використовують лише один план муніципального рівня, усі інші території муніципалітетів плануються на двохрівнево: рівень перший охоплює усю загалом муніципальну область, на рівні другому проводиться детальне планування використання земельних ресурсів де і передбачається використання різного роду ступенів регулювання.

Держави-учасниці ЄС по їх використанню планів можна розділити на наступні дві групи:

- держави, як правило малі, у яких план розвитку території повністю їх охоплює (Данія, Люксембург), й інші, у яких використовуються, замість планів, норми (Греція, Німеччина та інші);

- держави у яких планування є юридично обов'язковим, та інші у яких від пропозицій можливо відмовитися посилаючись на вагомні аргументи, не дивлячись на те, що пропозиції відповідають нормам плану використання земельних ресурсів.

В декотрих державах питання особливої складності схвалюють і без деталізованого плану використання земельних ресурсів.

Можливість прямого впливання громадської думки на розробку планів із землекористування. В Німеччині як «Flachennutzungsplan» так і «Bebauungspläne» є доступні для громадськості. Диспозитивні плани, які розроблені місцевими органами влади, теж піддаються привселюдному обговоренню протягом підготовчого періоду та процедур ухвалення (принаймні проводиться їх обговорення представниками громадськості на протязі засідань рад), після прийняття їх друкують у декількох копіях. В Німеччині F-плани та B-плани повинні бути ухвалені згідно із процедурою, прописаною Baugesetzbuch (Федеральним кодексом будівництва), який теж передбачає можливість модифікації даних планів. Громадськість приймає участь у даних процедурах за допомогою двох кроків:

Крок перший – громадськість повинна бути відповідно поінформованою стосовно мети запропонованого плану ще до початку підготовки, вона має мати можливість показати своє ставлення. Дану процедуру виконують за допомогою повідомлень у пресі;

Крок другий – коли план сформований настільки, може бути ухвалений відповідними органами влади, ознайомлення із ним повинно бути у вільному доступі для громади протягом місяця. Усі бажаючі можуть подавати свої пропозиції чи сумніви. Хоч і місцеві органи влади не змушені приймати усі пропозиції, вони повинні вислати повідомлення

кожному, хто надав пропозицію чи сумнів, про результат повторного розгляду.

Готовність щодо забезпечення громадськості попередньою інформацією відносно планів та індивідуальних пропозицій підвищується в рамках Європейського Союзу. У деяких державах це відноситься лише до планів, для прикладу у Німеччині. У інших державах таких як Ірландія та Велика Британія позивач має повідомляти громадськість про одержані дозволи щодо проведення планувальних робіт, що як правило проводиться за допомогою повідомлень у пресі. Громадські організації ознайомлюються з даними повідомленнями та можуть давати свої зауваження.

У Німеччині муніципалітетам необхідно в середньому біля трьох років на підготовку та ухвалення В-плану (для проходження усіх 14 етапів процедурних періодів): надання інформації громаді, участь всіх заінтересованих груп та органів влади у обговоренні із їх представниками, інформування громадськості про досягненні домовленості, законодавче обґрунтування, яке надає змогу ухвалити план. Навіть найбільш короткі процедури продовжуються не менше одного року. Плани, які відносяться до складних моментів, можуть проходити розгляд понад три роки.

У Німеччині, якщо план використання земельних ресурсів було ухвалено місцевими органами влади та видано у такому вигляді, що є обов'язковим, можливі помилки муніципалітети можуть виправити протягом року від дня публікації даного плану. Після проходження року юридично підлягають виправленню лише помилки щодо формальних та процедурних вимог підготовки плану. У випадку коли місцева влада не підтверджує помилки, є можливість звернення до адміністративних судів.

Практика проведення експертиз планів використання земельних ресурсів у судах є поширеною й у інших країнах-членах Європейського Союзу. Більшість норм країн-членів ЄС не дозволяють проводити таку експертизу, як у Німеччині. Радше за допомогою них можна провести

експертизи процедур, які задіяні під час підготовки планів, і встановити відповідність їх технічним стандартам.

У Європейському Союзі є тенденція до зростання ролі та внеску детальних планів користування земельними ресурсами, які володіють обов'язковою силою. Усі дані тенденції можна згрупувати в три головні, які є характерними для усіх країн-членів ЄС [29]:

1. Експертиза та контроль відносно дотримання норм і правил, все більше проходить схилення не до суворої процедури ухвалення, а до більшої відповідальності замовників, з яких беруться кошти для покриття страхування.

2. Районні детальні чи обов'язкові плани використання земельних ресурсів спрощуються і разом з тим зростає спільна відповідальність муніципалітетів і землекористувачів.

3. Суспільство стає все більш обізнаним і дошкульним відносно стандартів, що відносяться до навколишнього природного середовища. Згідно з цим лише при умові суспільної доступності та інформованості, а не таємничості й обману, державні органи влади можуть ефективно працювати.

Проведення планування без участі суспільства є немислимим. У Франції підготовку загального плану використання земельних ресурсів контролюють різного роду громадські комітети та організації на чолі із мерами та представниками від всіх зацікавлених об'єднань.

У більшості країн-учасниць ЄС громадськість повинна бути поінформована відносно не закінчення або закінчення проекту. Це, як правило, проходить за допомогою громадських повідомлень.

У Німеччині запроваджено декілька поколінь планів і програм, що у певний час послідовно були введені як документ діючої концепції подальшого розвитку.

Плани подальшого розвитку земель є у текстовому та картовому видах. Текстова частина містить планові норми, а просторові карти їх лише

пояснюють і конкретизують. У текстовій частині, а також на картах завжди подається конкретизація різних зобов'язань, які не відносяться до планових норм, а також вони не обов'язкові та, як правило часом, несуть лише пояснювальний зміст.

Федеральні землі Німеччини використовують різні концепції. Найбільш поширеною є концепція централізованого поділу. Іншими словами на місцевість наносять сітку, яка повинна надійно давати гарантії у забезпеченні ресурсами громад на усіх рівнях та усіх ділянках даної території.

У Німеччині в кожному плані конкретної федеральної землі перш за все стоять загальні положення, принципи подальшого розвитку та визначена правова база. Федеральні землі Шлезвіг-Гольштейн, для прикладу, мають «Закон про принципи розвитку землі». Частина загальних принципів прописана у законі, а частина внесена у плани й програми. «Програма» це дуже широке поняття, у першу чергу це вербальний (висловлений усно) спосіб планування, а план – це конкретний графічний засіб. Даній відмінності у практичній діяльності в галузі планування використання земельних ресурсів, не притримуються. Основна частина більшості програм має графіки, а у великій кількості планів є усні й абстрактні дефініції. Одним із основних інструментів планування, що теж, як правило, вживається разом із поняттями «план» і «програма», є планування подальшого розвитку. Під даним поняттям розглядають просторове планування із конкретними фінансовими показниками й запланованими заходами.

Плани подальшого розвитку земельних ресурсів приймають участь під час таких процесів як становлення районів, регіонів і земель, а також у ухваленні їх законів. Тим самим проводиться обґрунтування та приймаються до уваги інтереси громади.

Додержання чинного законодавства є основною умовою під час процесу ухвалення мети планування використання земельних ресурсів як у

цілому по країні так і на нижчих щаблях просторового планування. Організації та установи, що займаються подальшим розвитком земель і просторовим плануванням, проводять звітність. Періодичність проведення звітності знаходиться в межах від 2 до 5 років, а зміст повинен задовольняти вимоги вищих державних органів просторового порядку та мати наступне:

- періодичну звітність щодо розвитку просторової структури землекористування;
- прогнози та передбачення відносно подальшого просторового розвитку;
- положення у сфері планування використання земельних ресурсів на рівні регіонів, областей або федеральних земель;
- положення щодо просторово-важливого фахового планування;
- наміри, а також результати стосовно проведення міроприємств;
- проведення інвестування у заплановані міроприємства.

Під кадастром просторового порядку розуміють картотеку й реєстр, у яких надаються пояснення планів. Метою просторового порядку та проведення планування використання земельних ресурсів є обґрунтування для підвідомчих органів.

З метою впровадження завдань просторового порядку і планування використання земельних ресурсів у Федеральних землях Саарланд і Нордгайн- Вестфален використовують такі інструменти, як накази чи вимоги до планування. Громади чи інші органи, що займаються плануванням можна заставляти враховувати на їх землях інтереси суспільства. Однак це як правило є винятком, ніж правилом, оскільки, у більшості випадків, використовуються формальні методи та способи організації планування при участі фахових професійних планувальників та штату їх помічників. Кожна ідея проходить детальну перевірку на її сумісність із метою просторового порядку й планами використання земельних ресурсів.

Землепорядні задачі конкретизуються як просторово так і по часу їх виконання. Управлінські заходи відображаються у законах планування та нормах і їх називають методами просторового планування. Разом з тим плани та програми використання земельних ресурсів є основним інструментарієм просторового планування. Використовуючи який проводиться координування фахового управління плануванням. Заходи проводяться таким чином, що зміни завдань просторового порядку і принципів просторової структури, а також планування використання земельних ресурсів узгоджуються.

Подивимося на ієрархію просторового планування, яка є у Німеччині, оскільки саме там порядку та просторовому плануванню уряд і суспільство приділяють найбільшу увагу в порівнянні із усіма країнами Західної Європи, вони вважають, що просторове планування – це зміни, які впливають не на стан чи положення, а на подальший розвиток. У Німеччині є наступні рівні просторового планування [5]:

- 1) загальнодержавний просторовий порядок;
- 2) планування на рівні федеральних земель;
- 3) регіональне планування;
- 4) місцевий рівень.

Проведення просторового планування на регіональному рівні є першим етапом планування використання земельних ресурсів. Регіональне планування високо фаховим і високоорганізованим плануванням території конкретного регіону, під час якого мета планування ландшафту та просторового порядку вдосконалюються при участі ділових і просторових комунальних носіїв планів, а також формуються у концепцію розвитку регіону.

Регіональні носії планів формують на базі планів чи програм використання земельних ресурсів при участі суспільних носіїв планів (громадських об'єднань і спілок), регіональних планів і програм просторового порядку чи планів районного розвитку.

Державні органи проводять перевірку планів на відповідність законодавчій базі, іншими словами дотримання строків, методів і способів, а також на їх відповідність завданням просторового порядку і планування земельних ресурсів. Одержання дозволів із вищих організацій землеустрою чи через уряд і проведення громадських ознайомчих заходів надають планам обов'язкового статусу.

Законною основою для проведення регіонального планування є наступні нормативні акти: закон про використання земельних ресурсів, плани, програми використання земельних ресурсів і інші закони та положення які працюють у сфері використання земельних ресурсів. Проведення регіонального планування деяких земель полегшують проводячи їх узгодження між собою. Не дивлячись на дані формальні правила, носії планування у регіонах володіють значною свободою дій, так зокрема, вони мають:

- приймати активну участь щодо встановлення мети проведення планування;
- слідкувати за впровадженням задач просторового порядку та планування;
- просторово й об'єктивно проводити конкретизацію цілей землеустрою, за рахунок доповнень та при потребі – постанов;
- просторово важливі етапи планування передавати, при необхідності, для проведення завершальних етапів і одержання відгуків другим носіям планів;
- просторово й об'єктивно проводити координування фахового планування земельних ресурсів регіону;
- проводити консультації та надавати поради другим носіям планів.

Не дивлячись на доволі широкі планові можливості, регіональне планування не володіє повноваженнями щодо територіальних переміщень, а також не володіє фінансовими засобами, щоб проводити реалізацію планів за допомогою впровадження відповідних заходів. Воно надзвичайно

сильно залежить від різного роду носіїв планів, особливо від владних структур і фахових носіїв планів, що безпосередньо впливають на просторовий розвиток.

Є такого роду поняття, як прийняття до уваги зобов'язання відносно усіх суспільних носіїв планів, що не мають можливості змінити та обговорити регіональне планування. Крім цього, в деяких федеральних землях є так названі «узгоджені» зобов'язання, опираючись на які вищі органи із землеустрою заставляють узгоджувати їх планування із ширшими задачами землепроектування. Так на федеральних землях Північного Рейн-Вестфалія можна проводити вплив на громади за допомогою «узгоджених» вимоги. Планування землекористування повинно задовольняти план розвитку території (так на даних землях називають плани розвитку регіону).

Початок планування регіонального розвитку в Німеччині відносять до 60-х років минулого століття. Воно проходило формування протягом трьох етапів [11]:

- звітність просторового порядку;
- проведення висновків просторового порядку;
- плани регіонального розвитку просторового порядку.

Звітність просторового порядку відображала діючу просторову структуру з її складовими та їх зв'язками, а також тенденції подальшого розвитку. Проведення висновків просторового порядку надавало оцінку принципам і цілям планування використання земельних ресурсів. Дані два етапи формували мету та заходи для регіону, які у текстовому та графічному видах відтворювалися у планах регіонального розвитку просторового порядку. Дана послідовність мала проводити висвітлення процесу планування, а також володіти здатністю реалізовувати заходи.

На сьогоднішній день характерним є інтеграція звітів просторового порядку, проведення висновків та планів як незалежних активних носіїв планування регіонального розвитку. Так для прикладу, в процесі

просторових змін висновки щодо землепорядкування чи методи та способи просторового порядку можна проводити із певним відхиленням, так як протягом короткого часу видрукуваний план може бути застарілим. У зв'язку з цим план розвитку регіону безперервно проходить оновлення.

Особливого значення для розробки й опису планів регіонального розвитку має участь місцевих органів влади, яка проводиться у два етапи. Першим етапом є повідомлення муніципалітетом носіїв планів й організації щодо запрошення їх на планові подання. Після того проводиться оцінка усіх претендентів (одних залишають, інших вилучають), іншими словами все проходить за допомогою так званого виваженого принципу після чого проводиться розробка концепцій регіонального розвитку.

З точки зору структури, плани регіонального розвитку є регламентованими та урегульованими законами землеустрою, планами подальшого розвитку земель чи програмами, а також правовими розпорядженнями та наказами. Вони як най точніше відповідають планам використання земельних ресурсів і у текстовій частині мають:

- загальну мету розвитку регіону;
- конкретизацію концепцій подальшого розвитку територій;
- мету для усіх складових суспільного планування, починаючи від охорони навколишнього природного середовища до Житлових питань;
- задачі для кожної окремої місцевості чи центрального регіону.

У їх структурі висвітлюється теж послідовність зміни різного роду існуючих планів регіонального розвитку.

Усі плани регіонального розвитку обов'язково мають схематичне відображення просторової конкретизації цілей землеустрою тим самим слугуючи центром усіх подальших планів. У певних федеральних землях центральна місцевість і райони відображаються окремими, так званими структурними картами масштаб яких є 1 : 500 000 чи 1 : 200 000. Вони повністю відповідають завданням планування землеустрою і властивим

плану регіонального розвитку вимогам. На рівні федеральних земель встановлюють теж основні та центральні місцевості, їх підцентри. Інші складові простору зображають на мапах використання простору. Так для прикладу, у Баварії мапи «Ландшафти та відпочинок», «Населені пункти та їх постачання», у Гессені – мапи «Населені пункти та ландшафт» і «Дороги та постачання». На територіях пріоритетом яких є сільське господарство, серед інших просторових претендентів, перевагою володіє користувач сільськогосподарських угідь, у водному господарстві – користувач ґрунтовими водами і так далі [5]. Отже, як бачимо, ми маємо діло із функціями переваг з метою зміни просторових користувачів.

Особливого значення набуває «охорона вільного простору». Вона стоїть нарівні з сільсько- та лісогосподарськими пріоритетними землями, передусім у густозаселених регіонах, і володіє екологічно вирівняними та містобудівельними функціями.

Іспанія, у свою чергу, з даного погляду володіє особливим цікавим досвідом. Акт LS'92 («Закон про землі», прийнятий у 1992 р.) не поміняв фундаментальні характеристики загальної системи менеджменту використання земельних ресурсів, що мали місце в Іспанії ще з 1956 року. Системою класифікації земель було поділено останні на три основні класи (рис. 1.1):

1. Освоєні землі, іншими словами землі, що знаходяться у вжитку, володіють розвиненою інфраструктурою, посилено використовуються суспільством.

2. Придатні для освоєння, іншими словами землі, що можна використовувати зараз або у майбутньому. Дані землі можуть знаходитися у двох видах:

- а) земельні ресурси, плани щодо їх використання вже внесені до муніципальних планів і на які поширена дія програм генерального плану;

- б) земельні ресурси, що будуть використані у майбутньому. Точний час їх застосування ще не встановлено.



Рис. 1.1. Класифікація систем використання земельних ресурсів і місцевого планування в Іспанії

3. Непридатні для освоєння, іншими словами земельні ресурси, на яких не ведеться і не планується до ведення будь-яка господарська діяльність, дані земельні ресурси підрозділяють на такі категорії:

- охоронні угіддя;
- непродуктивні угіддя.

Система освоєння земельних ресурсів базується на загальному муніципальному плануванні та містить: генеральний план використання земельних ресурсів; допоміжні стандарти проведення планування; у випадку коли їх немає, тоді плани розподілу границь освоєння земельних ресурсів.

Дані плани відносяться до обов'язкових правових норм у муніципалітетах, у зв'язку з цим їх вплив поширюється на усі землі муніципалітету.

Загальному муніципальне планування проводиться відповідно до системи класифікації земельних ресурсів під час проведення тих або інших операцій із землею.

Є багато видів планів господарського використання земельних ресурсів, що пропонують відповідні шляхи й етапи проведення освоєння даних земельних ресурсів, згідно із їх класифікацією та природними умовами. Ось деякі із них:

- План проведення аналізу земельних ресурсів або так званий частковий план використовують тоді, коли мова йде про земельні ресурси другої категорії (придатні землі), що плануються для використання вже або у майбутньому;
- Програму міроприємств стосовно освоєння земельних ресурсів використовують для проведення дослідження земель, у випадку коли дані земельні ресурси визнано придатними для використання у певній сфері господарської діяльності;
- Плани проведення просторової відновлюваності урбанізованих земель використовують, коли повністю виконані усі положення Генерального плану по освоєнню земель;
- Просторовий план дає можливість проводити розвиток інфраструктури й основних систем використання земельних ресурсів, а також сприяє наданню громадськості земель які є непридатними для ведення сільськогосподарської діяльності;

- Плани детального аналізу земельних ресурсів формують з ціллю наукового дослідження земель.

У випадку коли використання головного планування є невиправданим і недоцільним, то проводять класифікацію земель по індивідуальному плану розподілу меж освоєння земельних ресурсів.

Місцеві закони діють в рамках встановлених територіальних меж, які попадають під класифікацію освоєних земельних ресурсів, так як їхня доступність й інфраструктура сприяють для їх використання у господарській діяльності.

Інші муніципальні землі, які не належать до освоєних, є непридатні для проведення господарської діяльності.

Класифікація земельних ресурсів відповідно до Генерального плану чи допоміжних стандартів є недостатньою для негайного початку освоєння земельних угідь, у зв'язку з чим виникає необхідність підготовки похідних планів, що сприятимуть подальшому ефективному розвитку й освоєнню земельних ресурсів.

Генеральний план, без розробки інших планів, можна лише директивно запроваджувати і тільки на освоєних земельних угіддях. Для більшої зручності проводять класифікацію типів освоєних земельних ресурсів, за допомогою якої відображають, для яких цілей є придатні ті чи інші земельні угіддя:

- Земельні угіддя сільськогосподарського призначення (тип I);
- Земельні ділянки під забудову (II);
- Земельні ресурси, забудовані та поділені на відповідні зони та райони (III);
- Зелені зони, що мають відкриті ділянки та місця відпочинку громадян (IV);
- Землі на яких розташовується розвинена транспортна мережа (V);

- Земельні угіддя, які мають охоронну та захисну функції, несуть позитивний вплив на здоров'я суспільства, володіють сприятливими умовами під будівництво оздоровчих закладів (VI);

- Землі, які володіють зручною дожньо-транспортною структурою та комунальними умовами (каналізація, водопостачання, електричні лінії тощо) (VII). '

Освоєні землі. Стосовно земельних ресурсів, що підпадають під освоєні землі однак мають свої характерні проблемні зони, то їх використання врегульовує не настільки Генеральний план, як План просторової відновлюваності урбанізованих угідь.

Для земельних ресурсів, які є придатні для освоєння, Генеральний муніципальний план не буде завершений, поки не відбудеться виконання похідних планів.

Непридатні землі. Генеральним планом відмічено, що освоєння не проводитиметься на непридатних земельних ресурсах. Дані земельні угіддя можуть знайти своє відображення у «Просторових планах із захисту та збереження природних екосистем».

Локальні плани щодо освоєння земельних ресурсів повинні бути узгоджені з місцевими просторовими планами. Вони взаємопов'язані із організацією громадських діячів і приватних підприємців, ціллю діяльності яких є формування регіонального, соціального й економічно збалансованого комплексного розвитку земель. Під час такого планування найбільш часто користуються Просторовим національним планом. Наступним рівнем планів є Просторовий план координації управління земельними ресурсами.

Формування та призначення планів землекористування та їх зміст. На практиці регіони володіють законодавчою владою щодо розвитку земельних ресурсів, іншими словами кожне регіональне державне управління може формувати адміністративні групи у сфері розгляду та прийняття / відхилення земельних планів. Однак державним

законодавством з даного приводу передбачена низка основних положень, які необхідно враховувати.

Процедура формування Генерального муніципального плану використання земельних ресурсів. Система дворівневої процедури формування Генерального муніципального плану використання земельних ресурсів це його підготовка та затвердження.

Підготовчі роботи проводять на муніципальному рівні. На цьому етапі в обговоренні можуть приймати участь громадські представники та громадяни. Під час нього передбачається проведення розглядів альтернативних планів, проведення громадського інформування та відкриті дискусії. Також є можливості обговорити різного роду поради та провести аналіз впливу представленого проекту на територію, яка межує із тією, що піддається розгляду.

Остаточне затвердження належить до компетенції регіональної влади з планування, чи муніципальної адміністрації, що затверджує плани згідно із регіональним законодавством. Однак регіональна влада може і не вносити ніяких поправок, окрім тих випадків, коли відбувається порушення законодавчих актів.

Регіональна влада володіє правом наполягати, щоб генеральний план були сформований протягом відповідного часу. У випадку коли дана вимога не задовольняється, тоді регіональна влада вправі вилучити незакінчений план та сама його доопрацювати.

Процедура формування похідних планів. Місцеві органи влади відповідають теж за формування похідних планів, програм міроприємств по освоєнню земельних угідь, планів просторової відновлюваності урбанізованих земель та часткових планів.

Принцип формування похідних планів є аналогічним до формування Генерального муніципального плану, його першим етапом є попереднє ухвалення на муніципальному рівні. Після чого проходить інформування громадськості, а вже потім – остаточне ухвалення.

Стосовно часткових планів і Планів просторової відновлюваності урбанізованих земель, у державних актах сказано, що вони формуються відповідно до думки провінційних населених пунктів, що мають більше 50 тис. мешканців. У такому випадку муніципальні органи влади несуть відповідальність за остаточне ухвалення.

Отже, як бачимо, саме муніципальна влада несе відповідальність за ухвалення Плану наукового дослідження земель та проектів подальшого їх розвитку.

Земельне законодавство та зміст планування використання земельних ресурсів. Плани володіють законним статусом регулятивних стандартів, вони проходять внутрішню узгодженість між собою та розміщуються у суворій ієрархії. Самим головним у ієрархії планування подальшого розвитку земель є – Генеральні плани чи допоміжні стандарти із планування. Один із таких планів повинен бути сформований ще до початку формування похідних планів. Похідні плани підпорядковуються Генеральному муніципальному плану. Зміст плану відповідає його функціям [11]:

- інтегроване управління розвитку території муніципалітету функціям генерального муніципального планування;
- похідний план відповідно має функції планування конкретних рішень, які взаємопов'язані із різного роду класами земель.

Офіційний доступ громадськості до планів. Як тільки ухвалені плани використання земельних ресурсів публікуються у пресі. Будь-який громадянин може з ними ознайомитися й одержати додаткову інформацію від муніципального уряду у відділі зв'язків із громадськістю.

Люди мають право одержати письмову відповідь від муніципального уряду протягом місяця після подання запиту у відділ зв'язків із громадськістю відносно найбільш ефективного використання земельних ресурсів, які перебувають у їх власності.

З формуванням плану проекту подальшого розвитку земель завершується попереднє планування.

У випадку коли місцева громадськість не погоджується із певними статтями Генерального муніципального плану чи Плану просторової відновлюваності урбанізованих земель, тоді похідні плани виносять на громадські обговорення протягом 30 днів, для того щоб громадяни могли надати свої пропозиції та запитання чи альтернативні плани.

Термін від офіційного ухвалення планів використання земельних ресурсів до набуття їх чинності. Найбільш екстенсивна процедура повинна завжди проходити узгодження із Генеральним муніципальним планом.

Процес розглядання та впровадження різного роду планів можна відобразити на похідних планах, їх ухвалення починається із попереднього прийняття муніципальною адміністрацією протягом трьох місяців після того як були подані необхідні документи до муніципального відділу планування. Положення планів, як правило, узгоджуються та попередньо затверджуються протягом року, однак на практиці це проходить набагато швидше. Протягом наступних трьох місяців плани остаточно ухвалюються.

Ще одним яскравим представником ЄС у сфері планування землекористування є Данія. Кадастрова система даної держави, на сьогоднішній день, базується в першу чергу на детальній інформації щодо кожної земельної ділянки.

Планування і контроль щодо розвитку використання земельних ресурсів. Акт планування у Данії накладає відповідальність щодо просторового планування на міністра навколишнього середовища, 14 регіональних і 275 місцевих рад. даний документ є чинним із 1992 року та бере свій початок із реформ 1975 року сфери планування та адміністративних реформ 1970 року [11].

Характерною особливістю системи планування у Данії є обов'язковим для регіональної й муніципальної влад формування, впровадження, заміна складових системи планування, а також проведення регулювання щодо використання земельних ресурсів у межах, своєї компетенції. Плани обов'язково міняються кожних чотири роки.

Цілі планування:

- переконатися у тому, що планування відображає інтереси громадськості у сфері просторового розподілу й використання земельних ресурсів;

- переконатися у тому, що планування підтримує захист навколишнього природного середовища та природних ресурсів у країні, приймаючи до уваги неможливість втручатися в усталений розвиток громад та поважати умови людського життя.

Як бачимо, процес планування є надзвичайно політизованим, у зв'язку з тим, що їх базою є публічне обговорення, а також узгодження великої кількості, а іноді і зовсім протилежних інтересів.

Головною складовою системи планування Данії є розподіл держави на три зони: міська, сільська та рекреаційна. У міській і рекреаційній зонах розвиток проводиться у рамках планування, яке встановлене поточним регулюванням. У сільській зоні, на яку приходиться майже 90 % земель, розвиток чи другі зміни у використанні земельних ресурсів, які не належать до сільськогосподарських угідь, заборонені чи вимагають спеціальних дозволів, узгоджених із плануванням та зональним регулюванням. Передача сільськогосподарських земель містам передбачає додержання юридично обов'язкових місцевих планів та встановлення майбутньої величини податку на землю, який буде платити власник нерухомості змінивши тип землекористування.

Система планування у Данії володіє значно децентралізованою трирівневою структурою, яка містить наступні рівні: національний, регіональний і місцевий. Управлінські компетенції належать, як правило,

регіональному та місцевому рівням. Система планування базується на головних принципах контролю, рішення нижчих рівнів не мають суперечити рішенням вищого рівня. Зміст і цілі планування на адміністративних рівнях у Данії представлено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Зміст і цілі планування на адміністративних рівнях у Данії

Політичні інструкції			Політичні інструменти		
Рівень	Влада, до компетенції якої належить планування	Кількість мешканців	Вид планів	Опис	Юридичний вплив
Національний	Міністерство навколишнього середовища	5 млн	Перспектива національного планування	Нормативні документи, карти, загальне керівництво	Консультативний
			Звіт національного планування	Письмові розпорядження	Консультативний
			Директиви національного планування	Карти, юридичне забезпечення, розповсюдження	Максимальне використання органів місцевої та регіональної влади
Регіональний	14 регіональних рад	У середньому 350 тис.	Регіональні плани, які змінюються кожні 4 роки	Нормативні документи, карти та регулювання землекористування	Максимальне використання органів місцевої та регіональної влади
Місцевий	275 муніципалітетів	У середньому 20 тис.	Регіональні плани, які змінюються кожні 4 роки	Нормативні документи, карти та регулювання землекористування	Максимальне використання органів місцевої та регіональної влади
			Місцеві та окружні плани	Карти та деталізоване регулювання використання землі	Максимальний вплив власників землі

На державному рівні нормативні урядові документи стосовно політики планування використання земельних ресурсів подаються, як правило, у доповідях, що стосуються питань загальнодержавного планування, які міністр навколишнього середовища вносить у парламент після свого обрання. Доповідь щодо національного планування, яка була внесена на розгляд парламенту Данії у 1992 р., розглядалася парламентом

як стратегія подальшого розвитку країни аж до 2018 р. на базі дослідження принципів цілей Данії у загальноєвропейському контексті. Дана доповідь встановлює стратегічні цілі й засоби відносно різних видів планування.

Необхідно відзначити, що міністр навколишнього середовища Данії має можливість вмішуватися у процеси планування місцевого рівня. У його компетенцію входить впровадження у життя обов'язкових директив загальнодержавного планування для впровадження нормативів документів у сфері планування.

На *регіональному рівні* плани вміщують нормативну документацію, карти та регулюючі документи у сфері управління землекористуванням і формуються із врахуванням особливостей подальшого розвитку відповідного регіону. Регіональні плани повинні містити: місце розташування великих підприємств і корпорацій, щодо яких розроблені спеціальні вимоги відносно охорони навколишнього природного середовища, а також регулювання щодо використання сільськогосподарських і рекреаційних угідь й охорони навколишнього природного середовища.

На *місцевому рівні* плани муніципалітетів формуються на базі нормативних актів, мап регулювання у сфері управління землекористуванням, оцінки теперішнього та перспективного станів використання земельних угідь, економічних ресурсів із урахуванням (обов'язковим!) місцевих детальних планів. Муніципальні плани формують подальший розвиток муніципалітету відносно охорони навколишнього природного середовища, розвитку будівельної інфраструктури, а також надання послуг.

Плани впроваджують при допомозі двох головних функцій:

- політичного інструментарію як стратегічної складової контролю подальшого розвитку та антропогенного впливу на навколишнє природне середовище;

- юридичного інструментарію як взірця у сфері управління використання земельних ресурсів.

Муніципалітети володіють правом і обов'язком втілення місцевих детальних планів. Дані обов'язкові місцеві плани мають карти і детальні інструкції щодо проведення регулювання використання земельних ресурсів на невеликих територіях. Місцеві детальні плани формуються для впровадження концепцій сталого розвитку та поступлення інвестицій. Муніципалітети теж можуть формувати такого роду плани, у випадку потреби в останніх. Плани володіють законною силою, а отже, є обов'язковими для виконання власниками земельних ресурсів, однак вони відносяться тільки до майбутніх трансакцій.

Регіональні, муніципальні та детальні місцеві плани повинні бути винесені на загальний розгляд, пройти низку перевірок і затверджень до моменту остаточного ухвалення. Така процедура забезпечує права громадян у процесі планування усіх рівнів. Однак не має права на подання апеляції чи особистого тлумачення змісту обов'язкових планів, введених у дію. Кінцеве впровадження у життя планів проводять відповідні державні й місцеві органи. Після чого ніяка компенсація власникам земельних ресурсів за певні обмеження у подальшому розвитку, викликані даними планами, не передбачається.

Процедура участі громадськості, перелічена вище, відповідає законодавству Данії. У випадку коли проект плану розвитку у повній мірі задовольняє вимоги запровадженого регулювання планування, то не буде будь-яких затримок стосовно його впровадження.

Висновки до 1 розділу

Раціональне землекористування – це правильна організація території та створення культурного агроландшафту.

Екстенсивне ведення землеробства, яке на сьогоднішній день практикується більшістю сільськогосподарських підприємств України, призвело до того, що розорені річкові заплави, спадисті та круті схили гір і пагорбів, де мають рости трави, чагарники та ліси. Наслідком чого є водяна та повітряна ерозії, зсуви, замулення річок тощо. Те ж відноситься і до просторової структури агроландшафтів: у більшості районах нашої держави площі орних угідь становлять 80 – 90 % від земельних площ, що, в свою чергу, призводить до шкідливого впливу як на екологію, так і на економіку регіону.

З метою збереження фізичних властивостей ґрунту (структури, пористості, оптимального водно-повітряного режиму) необхідно різко знизити повторюваність обробітку, використовувати новітні прогресивні й ефективні його види, легку техніку.

Термін «просторовий розвиток» (spatial development) (землеустрій в Україні) означає процес, результатом якого є географічне вираження соціальних, економічних, культурних і екологічних впливів політики. Разом з тим, це – наукова дисципліна яка носить міждисциплінарний, всеохоплюючий характер у напрямі досягнення збалансованого розвитку і фізичної організації простору.

Політика Європейського Союзу у галузі просторового розвитку формується вже протягом останніх п'ятдесяти років. Початок їй надала Рада Європи, ще у 1949 р. задекларувавши потребу прикордонного співробітництва. Радою Європи було інтенсифікована діяльність, після того як міністри, які відповідали за просторовий розвиток, провели першу свою зустріч у 1970 р., а вже починаючи із 1989 р. дані міністри регулярно хоча і неформально зустрічаються.

У 1991 р. було створено Комітет просторового розвитку (CSD — Committee of Spatial Development). У 1992 р. через початок інтенсифікації проведення Європейської інтеграції почали поглиблюватися дискусії відносно потреби у зміцненні співпраці у галузі сталого просторового розвитку Європейського Союзу.

Розвиток міських і регіональних систем знаходиться у компетенції міських і регіональних органів управління (окрім країн, де відповідальність щодо регіонального розвитку лежить на національному уряді). Такі держави, як Німеччина, Австрія, Нідерланди, Франція володіють сильними традиціями у галузі просторового розвитку та гарно усталеними відповідними адміністративними структурами.

Головною умовою для винесення проблеми на загальноєвропейський рівень є наведення доказів, що у майбутньому розв'язання даної проблеми не буде знайдено на національному або відповідному адміністративному рівні. В такому випадку ведеться пошук можливостей для прикордонного, транснаціонального або загальноєвропейського співробітництва.

Досвід провідних країн ЄС показує, що з метою забезпечення прав громадян у процесі планування усіх рівнів регіонального, муніципального та детального місцевого плану, останні повинні бути винесені на загальний розгляд, пройти низку перевірок і затверджень до моменту остаточного ухвалення.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФГ «ПОЛЯНА»

2.1. Коротка природно-економічна характеристика об'єкта дослідження

Фермерське господарство «Поляна» знаходиться у Тернопільській обл., Козівський р-н, с. Денисів. Керівником даного господарства є Чамбул Роман Іванович. Зареєстроване Фермерського господарства «Поляна» 31.01.1995 р. Козівською районною державною адміністрацією Тернопільської області, реєстраційний номер – 21147977.

Площа фермерського господарства «Поляна» відповідно до даних 2014 р. становить 3675 га, із них сільськогосподарських земель – 3458 га. Фермерське господарство розташоване у східній частині Козівського району, Тернопільської області. Протяжність земель із півночі на південь 8 км, а з заходу на схід – 9 км. Оскільки господарство розташоване у лісостеповій зоні то природні умови характеризуються незначною кількістю тепла та достатністю вологи.

Загальна кількість опадів протягом року в середньому становить – 573 мм, із яких протягом травня-червня випадає 49 %. Однак, через низьку відносну вологість повітря протягом літнього періоду (55 – 60 %) виникає те, що значна доля літніх опадів, які мають проливний характер, випаровується.

Кількість днів сніжного покриву – 68, а величина сніжного покриву рідко перевищує 12 см. Промерзання ґрунту відбувається на глибину 40 - 45 см. Середнє значення річної температури повітря – +12,4°C, абсолютне значення річного максимуму температури – +42°C, мінімуму – - 30°C.

Район розміщення господарства належить до числа відносно розвинутих сільськогосподарських районів. Сільське господарство направлене на вирощування таких культур, як: ячмінь озимий та ярий, пшениця озима, кукурудза, ріпак озимий, соя, соняшник, овочі, цукровий

буряк, а також виробництво тваринницької продукції. Ліси господарства становлять 2 % від усіх лісових масивів Козівського району та носять важливий земельнозахисний, водоохоронний, культурно-естетичний характер.

В районі розташування фермерського господарства «Поляна» клімат є помірно-континентальним.

2.2. Оцінка ефективності використання земельних ресурсів господарством

З метою проведення аналізу ефективності використання земельних ресурсів фермерським господарством «Поляна» розглянемо склад та структуру його земельного фонду (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Склад та структура земельного фонду
фермерського господарства «Поляна»

Показники	2013 р		2014 р		2015 р		2015 р у % до 2013р
	га	%	га	%	га	%	
1	2	3	4	5	6	7	8
Загальна земельна площа	4933	X	3775	X	3675	X	74,5
В т.ч. с.-г. угіддя	4553	100	3395	100	3458	100	76
з них: рілля	3521	77,3	2521	74,3	2521	72,9	71,6
сінокоси	174	3,8	29	0,9	75	2,2	43
пасовища	763	16,8	763	22,4	763	22	100
багаторічні насадження	95	2,1	82	2,4	99	2,9	104,2
Коефіцієнт с.-г. освоєння землі	0,92	X	0,90	X	0,94	X	102,2
Коефіцієнт розораності землі	0,77	X	0,74	X	0,73	X	94,8
Коефіцієнт використання ріллі	0,90	X	0,88	X	0,90	X	100

Продовження таблиці 2.1

1	2	3	4	5	6	7	8
Кількість робітників, чол.	169	X	117	X	97	X	57,4
Припадає на одного працівника:							
с.-г. угідь	27,0	X	29,0	X	36,0	X	133,3
ріллі	21,0	X	22,0	X	26,0	X	123,8

Проводячи аналіз таблиці 2.1 ми бачимо, що у 2015 році в порівнянні з 2013 роком відбулося зменшення загальної площі земельного фонду фермерського господарства «Поляна» на 1258 га (25,5 %), в тому числі площі сільськогосподарських угідь зменшилися на 1095 га (24,0 %) з них рілля – - 1000 га (- 28,4 %), сінокоси – - 99 га (- 57 %), а пасовища – незмінні, багаторічні насадження – +4 га (4,2 %).

Аналіз ефективності використання земельного фонду фермерського господарства «Поляна» за 2013 – 2015 рр. проведемо за допомогою таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Ефективність використання земельного фонду
фермерського господарства «Поляна» за 2013 – 2015 рр.

Показники	Всього			На 100 га			2015 р у % до 2013 р
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	
1	2	3	4	5	6	7	8
Натуральні, ц							
Озима пшениця	66526	30528	51728	1889,4	1210,9	2051,9	108,6
Жито	382,5	127,5	255	10,9	5,1	10,1	92,7
Ярий овес	828,4	1962	1635	23,5	77,8	64,9	276,2
Зернобобові	660	330	198	18,7	13,1	7,9	42,2
Кукурудза на зерно	3938	5370	2685	111,8	213,0	106,5	95,3
Цукрові буряки	0	3168	1742,4	0	125,7	69,1	0
Соняшник	3800	2850	2850	107,9	113,1	113,1	104,8

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8
Овочі відкритого ґрунту	1208	830,5	0	34,3	32,9	0	0
Кукурудза на силос і зелений корм	51700	64625	25850	1468,3	2563,5	1025,4	69,8
Однорічні трави на зел. корм	8277,5	15050	7525	235,1	597,0	298,5	127,0
Багаторічні трави на зел. корм	86800	42000	22400	2465,2	1666,0	888,5	36
Плодові	9037,5	6025	3012,5	256,7	239,0	119,5	46,6
Молоко	19854	17250	22350	436,1	508,1	646,3	148,2
Приріст живої маси ВРХ	712	672	789	15,6	19,8	22,8	146,2
Приріст живої маси свиней	851	550	563	18,7	16,2	16,3	92,1
Вартісні, тис. грн.							
Валова продукція	5400	5443	5121	118,6	160,3	148,1	124,9
Товарна продукція	22041,94	15129,60	18635,21	484,1	445,6	538,9	111,3
Прибуток	958,23	-448,65	576,65	-	-	-	-

Проводячи аналіз таблиці 2.2 можна стверджувати, що земельні ресурси фермерським господарством «Поляна» використовується ефективно, оскільки у базисному році, в порівнянні із звітним, відбулося збільшення виробництва валового продукту на 24,9 %, а отже і зростання об'ємів товарної продукції на 11,3 %, як висновок можна сказати, що дане господарство є прибутковим.

2.3. Аналіз ефективності господарської діяльності

Базою нарощування виробництва продукції сільського господарства та підвищення матеріальної складової добробуту суспільства є ефективне використання трудового потенціалу галузі. Оскільки він є основою продуктивних сил сільськогосподарських підприємств.

З метою оцінки показника використання трудового потенціалу підприємства використовують наступні коефіцієнти:

- річний запас праці – це загальне значення фонду праці при умові, що кожен із працівників відпрацює загальну норму кількості робочих днів на рік (275 днів);

- працезабезпеченість підприємства розраховується як середньорічна кількість працюючих, яка припадає на 100 га сільськогосподарських земель;

- робочого часу – розраховується як відношення фактично відпрацьованого часу працівниками протягом року до загального річного запасу праці.

Розрахунок рівня використання трудових ресурсів у фермерському господарстві «Поляна» протягом 2013 – 2015 рр. проведемо за допомогою таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Рівень використання трудових ресурсів у фермерському господарстві «Поляна» за 2013 – 2015 рр.

Показник	2013р.	2014р.	2015р.	2015р. у % до 2013р.
1	2	3	4	5
Середньорічна чисельність працюючих, чол.	169	117	97	57,4
Ними відпрацьовано за рік, тис. люд-год.	264,07	179,94	148,69	56,3
Відпрацьовано одним працівником за рік, люд-год.	1562,5	1537,9	1532,9	98,1

1	2	3	4	5
Річний запас праці, тис. люд-год.	325,3	225,2	186,7	57,4
Коефіцієнт використання робочого часу	0,81	0,80	0,80	98,8
Працевзабезпеченість	4	3	3	75,0

Проводячи аналіз таблиці 2.3, можна стверджувати, що протягом 2015 року, у порівнянні з 2013 роком, відбулося зменшення усіх показників рівня використання трудових ресурсів, так зокрема середньорічна кількість працюючих зменшилась на 72 чол. (42,6 %), працевзабезпеченість зменшилась на 25 %, іншими словами почалося ефективне використання трудових ресурсів.

Окрім робочої сили, для ведення господарської діяльності, необхідні також і виробничі фонди.

Виробничі фонди в свою чергу поділяються на оборотні й основні засоби.

Величина забезпечення основними засобами відображається такими показниками як фондоозброєність праці та фондозабезпеченість підприємства.

Фондоозброєність праці – це кількість основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення в розрахунку на одного середньорічного працівника господарства.

Фондозабезпеченість підприємства – це відношення вартості основних виробничих засобів до площі сільськогосподарських земель господарства.

Узагальнюючим коефіцієнтом ефективності застосування основних виробничих засобів є фондovіддача – кількість виробленої валової продукції на кожні 1000 грн. основних засобів.

Оберненим коефіцієнтом до фондovіддачі є фондоємність – вартість основних засобів на кожну 1000 грн. валового продукту.

З метою оцінки наявності та ефективності використання основних та оборотних фондів у фермерському господарстві «Поляна» за 2013 – 2015 рр. складаємо таблицю 2.4.

Таблиця 2.4

Наявність та ефективність використання основних та оборотних фондів фермерського господарства «Поляна» за 2013 – 2015 рр.

Показники	2013р	2014р	2015р	2015р у % до 2013р
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	35782	30560	26022	72,7
Середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн.	3036	2236	3236	106,6
Виручка від реалізації продукції, тис. грн.	22041,94	15129,60	18635,21	84,5
Вартість валової продукції в порівняних цінах, тис. грн.	5400	5443	5121	94,8
Фондооснащеність, тис. грн.	785,9	900,1	752,5	95,8
Фондоозброєність, тис. грн.	211,7	261,2	268,3	126,7
Фондовіддача, грн.	0,2	0,2	0,2	100
Фондомісткість, грн.	5,0	5,0	5,0	100
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	7,1	6,5	5,5	77,5
Тривалість одного обороту оборотних засобів, днів	51,4	56,2	66,4	129,2
Норма прибутку, %	2,5	-1,4	2,0	80

Проводячи аналіз таблиці 2.4 можна говорити про те, що протягом звітнього року відбулося зниження середньорічної вартості основних фондів у порівнянні з базовим, на 9 760 тис. грн. або на 27,3 %, а середня вартість оборотних засобів зросла на 200 тис. грн. або 6,6 %. Тривалість одного обороту оборотних засобів зросла на 15 днів або 29,2 %, у зв'язку з чим знизилась норма прибутку.

З метою встановлення спеціалізації фермерського господарства «Поляна» проведемо аналіз структури товарної продукції (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Аналіз структури товарної продукції фермерського господарства «Поляна» за 2013 – 2015 рр.

Вид продукції	2013 р.		2014 р.		2015 р.		2015р. у % до 2013 р.
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Зернові	6624,76	54,6	3512,09	42,7	5120,79	48,3	77,3
Кукурудза на зерно	369,83	3,1	504,31	6,1	252,15	2,3	68,2
Соняшник	531,75	4,4	398,81	4,9	398,81	3,8	75,0
Всього по рослинництву	7526,34	62,1	4415,21	53,7	5771,75	54,4	76,7
Молоко	2850	23,5	2476,2	30,0	3208,3	30,2	112,6
Свинарство	1024,5	8,5	662,11	8,1	677,76	6,4	66,2
ВРХ	721,48	15,7	663,83	8,2	954,15	9,0	132,2
Всього по тваринництву	4595,98	37,9	3802,14	46,3	4840,21	45,6	105,3

Проводячи аналіз таблиці 2.5 можна зробити висновок, що фермерського господарства «Поляна» не володіє чітко вираженою спеціалізацією, однак основну долю у товарній продукції займає продукція рослинництва, а саме – зернові.

Узагальнюючий аналіз виробничо-господарської діяльності ФГ «Поляна» проведемо за допомогою таблиці 2.6.

Проводячи аналіз даних таблиці 2.6, можна стверджувати, що у фермерському господарстві «Поляна» протягом звітнього року відбулося зниження надоїв молока в середньому на корову та приплід телят, однак зросли показники щодо інтенсифікації економічної ефективності інтенсивності господарської діяльності.

Таблиця 2.6

Основні показники виробничо-господарської діяльності
фермерського господарства «Поляна» за 2013 – 2015 рр.

Показники	2013р	2014р	2015р	2015р у % до 2013р
1	2	3	4	5
На 100 га с/г земель, тис. грн.:				
- основних виробничих фондів с/г призначення	643,2	715,3	557,7	89,8
- виробничих затрат	269,9	285,6	319,7	118,5
- енергетичних потужностей, тис. к. с.	292,3	356,4	367,3	125,7
Урожайність с/г культур, ц/га:				
Озима пшениця	42,4	42,4	42,4	100
Ярий ячмінь	28,9	28,9	28,9	100
Соняшник	9,5	9,5	9,5	100
Кукурудза на зерно	35,8	35,8	35,8	100
Овочі	75,5	75,5	0	0,0
Продуктивність с/г тварин:				
Надій на 1 корову, ц	27,6	26,4	25,1	90,9
Вихід телят на 100 корів, голів	99	92	91	91,9
Середньодобовий приріст, голів:				
ВРХ	380,3	460,3	300	78,9
Свиней	304,8	328,3	290,0	95,1
Економічна ефективність інтенсифікації				
Отримано на 100 га с/г угідь, тис. грн. валової продукції	118,6	160,3	148,1	124,5
Товарної продукції	484,1	445,6	288,6	59,6
Прибутку	21,0	-13,2	16,7	79,5

Продовження таблиці 2.6

1	2	3	4	5
Отримано валової продукції, грн., на:				
100 грн. основних виробничих фондів с.-г. призначення	18,4	22,4	26,6	144,6
1 грн. виробничих витрат	0,44	0,56	0,46	104,5
Одного середньорічного працівника	31952,7	46521,4	52793,8	165,2
На 1 люд.-год.	20,4	30,2	34,4	168,6
в т. ч. в: рослинництві	35,5	49,2	62,4	175,8
тваринництві	12,4	20,0	19,4	156,5
Рівень рентабельності, %	4,54	-2,88	3,19	70,3

Отже, як бачимо, фермерське господарство «Поляна» є прибутковим, за рахунок ефективного використання своїх трудових ресурсів, і низки інших виробничих факторів, які забезпечують ефективність його функціонування. З метою підвищення величини рентабельності в господарстві потрібно впроваджувати передові виробничі технології, провести заміну застарілої техніки новою, а також більш раціонально використовувати виробничі ресурси. Також, на нашу думку, господарству потрібно приділити більшу увагу тваринницькій галузі, так як існують усі необхідні передумови для ефективного подальшого розвитку м'ясо-молочної направленості виробництва. Однак, необхідно відмітити, що рослинництво володіє більшою рентабельністю.

Висновки до 2 розділу

Фермерське господарство «Поляна» знаходиться у Тернопільській обл., Козівський р-н, с. Денисів. Керівником даного господарства є Чамбул Роман Іванович. Зареєстроване Фермерського господарства «Поляна» 31.01.1995 р. Козівською районною державною адміністрацією Тернопільської області, реєстраційний номер – 21147977.

Площа фермерського господарства «Поляна» відповідно до даних 2014 р. становить 3675 га, із них сільськогосподарських земель – 3458 га. Фермерське господарство розташоване у східній частині Козівського району, Тернопільської області. Протяжність земель із півночі на південь 8 км, а з заходу на схід – 9 км. Оскільки господарство розташоване у лісостеповій зоні то природні умови характеризуються незначною кількістю тепла та достатністю вологи.

Район розміщення господарства належить до числа відносно розвинутих сільськогосподарських районів. Сільське господарство направлене на вирощування таких культур, як: ячмінь озимий та ярий, пшениця озима, кукурудза, ріпак озимий, соя, соняшник, овочі, цукровий буряк, а також виробництво тваринницької продукції. Ліси господарства становлять 2 % від усіх лісових масивів Козівського району та носять важливий земельнозахисний, водоохоронний, культурно-естетичний характер.

В районі розташування фермерського господарства «Поляна» клімат є помірно-континентальним.

Аналіз ефективності використання земельних ресурсів показав, що у 2015 році в порівнянні з 2013 роком відбулося зменшення загальної площі земельного фонду фермерського господарства «Поляна» на 1258 га (25,5 %), в тому числі площі сільськогосподарських угідь зменшилися на 1095 га (24,0 %) з них рілля – - 1000 га (- 28,4 %), сінокоси – - 99 га

(- 57 %), а пасовища – незмінні, багаторічні насадження – +4 га (4,2 %). Земельні ресурси фермерським господарством «Поляна» використовується ефективно, оскільки у базисному році, в порівнянні із звітним, відбулося збільшення виробництва валового продукту на 24,9 %, а отже і зростання об'ємів товарної продукції на 11,3 %, як висновок можна сказати, що дане господарство є прибутковим.

Розрахунок рівня використання трудових ресурсів у фермерському господарстві «Поляна» показав, що протягом 2015 року, у порівнянні з 2013 роком, відбулося зменшення усіх показників рівня використання трудових ресурсів, так зокрема середньорічна кількість працюючих зменшилась на 72 чол. (42,6 %), працевзабезпеченість зменшилась на 25 %, іншими словами почалося ефективне використання трудових ресурсів.

Оцінка наявності та ефективності використання основних та оборотних фондів у фермерському господарстві показала, що протягом звітнього року відбулося зниження середньорічної вартості основних фондів у порівнянні з базовим, на 9 760 тис. грн. або на 27,3 %, а середня вартість оборотних засобів зросла на 200 тис. грн. або 6,6 %. Тривалість одного обороту оборотних засобів зросла на 15 днів або 29,2 %, у зв'язку з чим знизилась норма прибутку.

Аналіз структури товарної продукції показує, що фермерського господарства «Поляна» не володіє чітко вираженою спеціалізацією, однак основну долю у товарній продукції займає продукція рослинництва, а саме – зернові.

Проводячи аналіз основних показників виробничо-господарської діяльності фермерського господарства «Поляна» за 2013 – 2015 рр. можна стверджувати, що у фермерському господарстві «Поляна» протягом звітнього року відбулося зниження надоїв молока в середньому на корову та приплід телят, однак зросли показники щодо інтенсифікації економічної ефективності інтенсивності господарської діяльності.

Отже, як бачимо, фермерське господарство «Поляна» є прибутковим, за рахунок ефективного використання своїх трудових ресурсів, і низки інших виробничих факторів, які забезпечують ефективність його функціонування. З метою підвищення величини рентабельності в господарстві потрібно впроваджувати передові виробничі технології, провести заміну застарілої техніки новою, а також більш раціонально використовувати виробничі ресурси. Також, на нашу думку, господарству потрібно приділити більшу увагу тваринницькій галузі, так як існують усі необхідні передумови для ефективного подальшого розвитку м'ясо-молочної направленості виробництва. Однак, необхідно відмітити, що рослинництво володіє більшою рентабельністю.

РОЗДІЛ 3
РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Підвищення ефективності використання земельних ресурсів з урахуванням еколого-економічних проблем

Земна поверхня є просторовою структурою, в якій усі її складові перебувають у певному взаємозв'язку та займають своє місце у виробничому процесі. З підвищенням взаємозалежності кінцевого результату процесу виробництва від кількісних і якісних характеристик земельних угідь підвищується відповідно роль самої землі.

Сільськогосподарське виробництво вимагає великих просторів. Саме у даній галузі розташування складових просторової структури несе значний вплив на кінцеву ефективність виробництва сільськогосподарської продукції, оскільки остання пов'язана із такими статтями затрат як переміщення різного роду вантажів і переміщення тварин та інше.

Під час розробки стратегії формування просторової структури сільськогосподарського підприємства потрібно чітко розуміти її складові та їх взаємозв'язок. По просторовій ознаці розрізняють три головні групи складових сільськогосподарської земель:

До першої відносять центри – місце концентрації господарської діяльності.

До другої відносяться лінійні складові – елементи які мають одновимірний вимір: лісосмуги, дороги, границі, гідроспоруди та інше.

До третьої відносяться площинні складові: первинні земельні угіддя, які володіють постійними межами, зафіксованими в натурі та відображеними на планах, і не поділяються на більш дрібніші постійні угіддя.

Границі даних земельних ділянок, їх форми характеризують мікроструктуру земель. На сьогоднішній день, впорядкуванню складових просторової структури, а також їх розташуванню згідно із природно-кліматичними умовами, приділяється надто мало уваги. Недостатня поінформованість протиерозійною дією лісосмуг викликало те, що велика їх поширеність поперек схилу замість того щоб принести позитивний результат викликає посилення ерозії через акумулятивний ефект.

Укрупнення земельних площ, що вважається одним із методів нарощування ефективності використання земельних ресурсів, викликає деградацію земель, посилення їх ерозії та інше. Особливого значення дані питання набувають у сьогоднішніх умовах коли відбувається розвиток різних форм господарської діяльності та приватної власності на землю, при яких відбуваються суттєві зміни у просторовій структурі території, зокрема сільськогосподарського призначення, що потребує науково-обґрунтованих методів для розміщення нових землеволодінь і землекористувань.

Із подальшим розвитком нових господарських форм не останню роль грають й інші складові формування просторової структури земельних ресурсів, які володіють несільськогосподарськими функціями, однак несуть вплив на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств. Так, під час будівництва залізничних, автомобільних сполучень або промислових підприємств може створитися необхідність у вилученні сільськогосподарських земель під дані об'єкти.

Отже, у процесі сільськогосподарського виробництва приймають участь майже усі складові просторової структури земель як сільськогосподарського так і несільськогосподарського призначення, відмінністю між ними є тільки те, що одні напряму несуть вплив на виробничі процеси, а інші – опосередковано.

Просторова структура формує умови розвитку та діяльності сільськогосподарських підприємств. Оптимальне розташування усіх її

складових у рамках підприємства зможе формувати максимальну ефективність виробничих процесів у ньому.

Зрозуміло, що оптимальний набір умов не може скластися хаотично чи за допомогою дій, які направлені на вирішення інших питань, що є особливо характерним для проходження сьогodнішньої земельної реформи, при якій питання які стосуються землевпорядкування сільгоспдприємств розв'язуються в останню чергу чи взагалі опускаються, а створення нових землеволодінь (землекористувань) здебільшого володіє хаотичним характером. В зв'язку з тим формування просторової структури сільськогосподарських територій має бути результатом ціле направлених дій по її оптимізації, які заключаються в раціоналізації співвідношення площ різних видів господарського використання угідь, та раціоналізації взаємного розташування даних площ, у просторі, який задовольняє потреби сільськогосподарського виробництва.

Головною формою впорядкованості сільськогосподарських територій є проведення організації сільськогосподарського підприємства, під час якої кожна складова частина території є його елементом. Сільськогосподарські підприємства конкретизують призначення даних складових частин. Так, у господарствах із рослинницьким нахилом землі використовуються під вирощування енергоємних технічних культур, а отже, угіддя будуть розташовуватись поближче до виробничих центрів раціональних форм і розмірів із зручним транспортним сполученням.

Землеволодіння (землекористування) є об'єктом земельного права стосовно тої або іншої земельної ділянки і встановлює границі володіння чи користування. Границі землеволодіння (землекористування) встановлюють відповідну організаційну структуру, у якій проходять процеси виробництва. Отже, як бачимо, це сукупність складових просторової організації земельних ресурсів, оптимальні розміри та розміщення яких формує максимальну ефективність їх використання.

Багатоукладні форми ведення господарської діяльності вимагають специфічних методів організації земельних ресурсів, однак головні її принципи залишаються незмінними: раціональна величина підприємства (площа земель сільськогосподарського призначення), яка би забезпечувала можливості щодо високоефективного ведення сільськогосподарських процесів, компактне розташування угідь, зручне розташування господарського центру та територій які перебувають у землекористуванні.

Фермерське підприємства передбачають специфічну форму проведення територіальної організації господарської діяльності, а саме: поєднання земельних угідь і садиби, яка, в свою чергу, поєднує житловий і господарський комплекси. Оскільки ферма є не лише виробничою одиницею, а також і елементом розселення.

Розміри землекористування перебувають у прямій залежності від наявних природно-кліматичних умов, а також спеціалізації підприємства, а отже формування просторової структури повинно проходити в залежності від географічного розташування та господарської спеціалізації, що переважає у даному регіоні.

Значну увагу вимагає до себе створення землеволодінь і землекористувань на базі приватної власності. В даному випадку формування просторової структури отримує іншу специфіку. Це напряму пов'язано із тим, що різні регіони мають різні площі землекористувань, що залежить від землезабезпеченості населення даних регіонів, іншими словами, у регіонах які мають малу землезабезпеченість площі землекористувань, як правило, є меншими та навпаки. Отже, як бачимо, під час формування просторової структури землеволодінь (землекористувань) важливу роль грає соціальна специфіка регіону.

Важливим фактором є також величина рівня нормативної та законодавчої урегульованості процесів формування нових агроформувань. Із ухваленням Верховною Радою України Законів «Про оренду землі» та «Про сільськогосподарську кооперацію» відбулося формування достатньо

сприятливих умов для створення різних по площі землеволодінь і землекористувань які ґрунтуються на приватно-орендних відносинах.

До прийняття цих законів фермерські (селянські) господарства, що були створені за рахунок середніх земельних угідь громадян, що вийшли із колективних сільськогосподарських підприємств, були дрібними та розкиданими по території сільської ради. Після їх ухвалення – на формування просторової структури земельних ресурсів в першу чергу впливають економічні фактори, які визначають величину, форму та розташування їх складових елементів.

У зв'язку із широкомасштабним освоєнням земель у кінці минулого століття та інтенсивним використанням низькопродуктивних земель виникло гостре питання щодо вилучення низькопродуктивних площ із сільськогосподарського виробництва. Однак вилучення угідь із сільськогосподарських підприємств викликає зміну структури посівних площ наслідком чого є спад виробництва. У даному варіанті пропонується нові землеволодіння або землекористування створювати в окремих населених пунктах на земельних ділянках виробничих діляниць або бригад без порушення сівозмін, а передачу у приватну власність птахофабрик, тваринницьких ферм (комплексів) проводити у вигляді приватизації цілісних майнових комплексів.

На превеликий жаль, як показує досвід, зберегти цільність земельних угідь і виробничих комплексів у конкурентних умовах рідко коли вдається. Це пояснюється різними особливостями соціальних відносин під час перерозподілу земельних ресурсів і майна серед власників, оскільки інтереси власності у такому випадку зазвичай домінують над економічними факторами. В зв'язку з тим чекати на стабілізацію економічних відносин у аграрному виробництві необхідно тільки після повного усестороннього перерозподілу земельних ресурсів і майна між їх власниками.

Просторова структура землеволодінь і землекористувань є постійно мінливою в залежності від впливу тих або інших змін які проходять в аграрному секторі. На сьогоднішній день важливим є визначення площ та розташування земель несільськогосподарського призначення, тобто стабілізуючих земель на яких будуть розташовані: водоймища, ліси, природоохоронні угіддя і т.д., іншими словами земель, що повинні відтворювати та зберігати природний стан угідь і позитивно впливати на навколишнє середовище.

На сьогоднішній день важливим є правильно визначити земельні угіддя, які найоптимальніше підходять для розташування на них перелічених вище угідь. Оскільки лісові угіддя, які займають водороздільні сегменти рельєфу, по характеру свого водного й поживного режиму ні в якому разі не можна використовувати в якості польових угідь, а ні у вигляді кормової бази, оскільки під час того коли на них ростуть лісові насадження, то вони є природним регулятором вологості земель усіх інших видів угідь.

У зв'язку із переліченими факторами на сьогоднішній день важливим є проведення реформування аграрної сфери та встановлення оптимального співвідношення природних та культурних угідь, а також їх розташування відповідно до ґрунтово-гідрологічних характеристик території. Іншим словами потрібно привести до оптимального виду просторову структуру сільськогосподарських територій.

Протягом останнього десятиліття оптимізація просторової структури земельних ресурсів зводилась, як правило, до економічно обґрунтованої структури, а формуванню агроландшафтів як стабільної просторової основи приділялося недостатня кількість уваги. У зв'язку з чим відбулося формування незбалансованої структури сільськогосподарських земель у господарствах, зріс рівень ерозійної небезпеки, пришвидшилися процеси деградації земель і низка інших негативних явищ, які зменшили величину ефективності землекористування.

Отже, можна зробити висновок, що з метою подальшого проведення земельної реформи потрібна організуюча база у виді екологічних, ландшафтних основ створення просторових структур майбутнього стійкого, високопродуктивного агроландшафту. А створення просторової структури сільськогосподарських земель повинно проводитися із пріоритетом на природоохоронну складову, а не на адміністративні чи господарські межі, враховуючи смугову чи мозаїчну структури сільськогосподарських земель, що є особливо актуальним при умові складних рельєфів під час високої небезпеки виникнення ерозійних процесів. Нехтування даними аспектами у минулому викликало загострення екологічних проблем, наслідком чого є зменшення показника продуктивності сільськогосподарських угідь. Врахування природної специфіки кожної окремої ландшафтно-територіальної одиниці під час формування землекористування відіграє надзвичайно велике значення у подальшому використанні земель у ній, так як саме у період формування землекористування можна провести правильний (раціональний) розподіл земельних ресурсів між їх власниками. Іншими словами, провести врахування бажань власника відносно напряму його господарської діяльності та надати для цієї мети угіддя, які є найбільш придатними для подальшого розвитку даного напрямку діяльності. У даному випадку повністю забезпечується принцип формування землекористування сільськогосподарської діяльності – «Від об'єкта до суб'єкта землекористування», – суттю якого є формування в першу чергу раціонального розміру земельних угідь (об'єкта), а вже потім її землекористувача (суб'єкта). Такого роду підхід значно змінює точку зору на створення землекористувань сільськогосподарських підприємств і потребує нових методів до впровадження останнього найбільш важливого, на нашу думку, етапу земельної реформи, який має провести забезпечення повноцінного розвитку різних форм господарської діяльності на землі.

Отже, проведення формування просторової структури землеволодінь (землекористувань) є надзвичайно динамічним процесом, який залежить від великої кількості факторів, що є у сільськогосподарському виробництві, оскільки будь-які зміни в аграрній політиці мають своє відображення на територіальній організації. На сьогоднішній день, важко встановити, якого роду просторові структури пануватимуть в майбутньому, однак, очевидно те, що головним пріоритетом їх формування має бути врахування природно-економічної основи організації території.

3.2. Формування просторової структури землекористування сільськогосподарського підприємства

Для фермерського господарства, як і для будь-якого підприємства, формування ресурсної бази, узгодження та збалансування її окремих складових є надзвичайно важливим. Так як саме із цього та, зокрема, із обмеження можливостей збільшення земельних площ, купівлі нової техніки фермерське господарство виходить під час розробки виробничої програми.

Величина фермерського господарства, з однієї сторони, є одним із найбільш важливих факторів ефективності ведення господарської діяльності, а з другої – є її результатом його роботи. У Сполучених штатах побутує думка, що з метою підтримки нормального рівня життя (згідно американських мірок), займаючись лише сільським господарством, фермер має обробляти 240 га земельних угідь. Однак найбільш ефективними є господарства площа оброблюваних земель у яких становить район 1 000 га.

Разом з тим дрібні фермерські господарства є більш конкурентоздатними з точки зору пристосовуваності до зміни ринкової кон'юнктури, фінансової та цінової політик держави. Однак дрібні фермерські господарства не забезпечують ефективне використання

технічних засобів та не дають гарантій фермеру одержання необхідного доходу, що в свою чергу призводить, особливо п'яв час подолання фінансових труднощів, до пошуків роботи ззовні.

Матеріально-технічне забезпечення фермерського господарства «Поляна» створюється за допомогою довготермінових інвестицій, оборотних засобів, матеріально-технічних засобів і є ніщо інше як сукупність предметів та засобів праці, ресурсів, що застосовуються під час виробництва та забезпечують нормальну господарську діяльність фермерського господарства.

Господарства, які володіють великими площами земельних угідь забезпечують оптимальні об'єми виробництва сільськогосподарського продукту та високоефективну свою діяльність методом раціонального використання основних фондів, враховуючи і технічні засоби, трудові ресурси, нарощування продуктивності праці, зменшення собівартості продукту та підвищення доходності від ведення господарської діяльності.

Відповідно до розрахунків – технологічні умови під час вирощування пшениці озимої потребують більш повного застосування комплексу технічних засобів. Нарощування розмірів посівних площ дозволяє більш раціонально застосовувати технічні засоби й інші основні фонди підприємства, трудові ресурси, транспорт, а отже й більш ефективно проводити виробничу діяльність загалом. У випадку коли невелике фермерське господарство забезпечити повним комплектом сільськогосподарської техніки, то показник її використання буде незначним. Тому для фермерських господарств набуває надзвичайно важливого значення встановлення оптимальної площі земельних угідь для обробітку. У зв'язку з цим принципи максимально повного й ефективного застосування потрібних технічних засобів (комплексу машин і обладнання) під час виробництва продукції рослинництва є в основі методики встановлення раціональних параметрів землекористування для

сільськогосподарських товаровиробників, в тому числі й фермерських господарств.

У першу чергу необхідно розрахувати коефіцієнт використання по кожному технічному засобі, який розраховують як долю фактичного від норми річного завантаження в годинах під час різних варіантів структури земельних угідь:

$$Kv_n = \frac{Z}{Hr_z},$$

де Kv_n – коефіцієнт використання технічного засобу на n -ій земельній ділянці (%);

Z – завантаження технічного засобу на n -ій земельній ділянці (год.);

Hr_z – норма річного завантаження технічного засобу n -ій земельній ділянці, (год.).

З метою встановлення величини даного коефіцієнта беремо одну із технологічних операцій, наприклад оранка за допомогою трактора Т-150-05К-05 вартість якого становить 247 450 грн. і плуга ПЛН-5-35 вартістю – 24 058 грн.. Норма річного завантаження становить 1600 та 480 год. відповідно. Беручи до уваги, що норма виробітку становить 1 га за 1 годину, то на 100 га посіву озимої пшениці агрегатом буде затрачено 100 год. (100 га / 1 га). Тоді, коефіцієнт використання технічного засобу (трактора) буде рівним 0,0625 чи 6,25 % (100 год. / 1600 год.), відповідно плуга – 20,84 % (100 год. / 480 год.). Коефіцієнт використання технічного засобу для луцильника ЛДГ–15А буде становити 8,42 % на 100 га площі, комбайна ДОН-1500Б – 15,15 % і т.д.. Такого роду тенденція спостерігається і по інших сільськогосподарських культурах (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Визначення вартості технічних засобів на 100 га земельних угідь

№ п/п	Основні агротехнічні операції	Енерго – та с.г. машини	Вартість техніки, тис. грн.	Норма завантаження річна, год.	Завантаження на операції		Коефіцієнт використання технічного засобу, % (гр.7:гр.5 x 100)	Вартість машини на 100 га, тис. грн. (гр.8 x гр.4:100)
					Продуктивність за годину, га	Завантаження на 100 га, год (100 га: гр..6)		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Озима пшениця								
1	Лушення стерні, га	Т-150-05К-05	247,45	1600	9,9	10,10	0,63	1,6
		ЛДГ-15А	66,35	120	9,9	10,10	8,42	5,6
2	Оранка звичайна, га	Т-150-05К-05	247,45	1600	1,0	100,00	6,25	15,5
		ПЛН – 5 – 35	24,05	480	1,0	100,00	20,83	5,0
3	Сівба, га	Т-150-05К-05	247,45	1600	5,9	16,95	1,06	2,6
		СЗ – 10.8	104,53	160	5,9	16,95	10,59	11,1
4	Пряме комбайнування і підбір валків	ДОН-1500 Б	665,26	300	2,2	45,45	15,15	100,8
		Х-7	41,92	160	2,2	45,45	28,41	11,9
Інші операції								

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Усього	2222,0	9,3	205,96					
Цукровий буряк								
5	Сівба, га	ЮМЗ-6АКЛ	81,00	1600	2,5	40,00	2,50	2,03
		ССТ-12В	31,20	180	2,5	40,00	22,22	6,93
6	Розпушування міжрядь, га	ЮМЗ-6АКЛ	81,00	1600	2,1	47,62	2,98	2,41
		УСМК-5,4Б	15,52	270	2,1	47,62	17,64	2,74
7	Збирання гички, га	ЮМЗ-6АКЛ	81,00	1600	1,0	100,00	6,25	5,06
		МГ-6	21,21	180	1,0	100,00	55,56	12,22
8	Збирання коренів, га	МКК-6-02	219,95	180	1,0	100,00	55,56	122,19
		Ж-МКК-6	21,99	180	1,0	100,00	55,56	12,22
Інші операції								
Усього	1391,9	26,1	363,60					

Джерело [8].

Аналіз таблиці 3.1 показує, що для ведення сільськогосподарських робіт на площі у 100 гектарів по усіх видах сільськогосподарських культур технічні засоби володіють коефіцієнтом використання від 5 до 50 %. У зв'язку з цим при встановленні оптимальних земельних площ вирощування відповідних культур потрібно досягти максимального наближення до 100 %-го використання технічних засобів. При такому варіанті виникає проблема, що одних технічних засобів необхідно мати по одному, а інших – два, три чи більше.

Отже, як бачимо по агрегатний розрахунок не дає загальної картини щодо повноти використання усього парку машин. У зв'язку з цим нами розглядався і інший метод, який передбачає встановлення комплексного показника використання машино тракторного парку.

Відповідно до даного методу під час вирощування озимої пшениці на площі в 100 гектарів показник комплексного використання машинного парку буде рівним 9,3 %.

Даним методом, на базі технологічних карт розраховують коефіцієнти використання кожного технічного засобу та комплексного використання машинного парку щодо вирощування усіх видів сільськогосподарських культур. Далі в залежності від питомої ваги сільськогосподарської культури в структурі посівів проводиться розрахунок зведеного по культурах коефіцієнту використання технічного засобу та коефіцієнту комплексного використання машинного парку.

Найбільш оптимальна структура машинного парку може бути у сільськогосподарських підприємств, площі земельних ресурсів у яких становлять від 1,6 до 2,5 тис. га. Подібного роду сільськогосподарських підприємств в Україні є багато, оскільки 53 % сільськогосподарських угідь обробляється саме такого виду господарствами.

Підприємства які володіють меншими земельними ресурсами можуть формувати машинно-тракторні кооперативи і таким методом нарощувати земельні площі з метою більш повного застосування

машинного парку. Не менш важливого значення для підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств є створення оптимальних розмірів тваринницьких комплексів. На величину ефективності їх діяльності має вплив рівня концентрації поголів'я, із нарощуванням якого формуються передумови для зниження затрат людської праці та грошових засобів на одиницю продукту як прямих, так і накладних.

Концентрація сільськогосподарського виробництва дозволяє зосередити засоби, збільшити об'єми виробництва та робочої сили на одному конкретному господарстві, що забезпечує зростання його розмірів, а отже й об'ємів виробництва певних видів продукції. Яка відображається кількістю поголів'я худоби й об'ємом виготовленого продукту в господарстві чи комплексі.

Раціональна величина тваринницької ферми може бути обґрунтована базуючись на: аналіз та оцінку фактичних даних які були досягнуті на виробництві відносно певного виду продукту в залежності від розмірів існуючих ферм на базі їх згрупування по кількості поголів'я у динаміці та встановлення тих, у яких собівартість продукту є найнижчою.

Обов'язковим обмеженням під час розробки та порівняння різних варіантів повинно бути їх співставність по вартості кормів, оплаті праці, продуктивності поголів'я. При розробці різних варіантів потрібно приймати до уваги те, що під час будівництва більших по кількості поголів'я тваринних комплексів знижується питома площа потрібної під забудову земельної ділянки, а отже затрати на її купівлю, а також загальна сума капітальних вкладень на одиницю продукції або одну голову, що у кінцевому підсумку змінює загальну величину затрат.

В таблиці 3.2 показано групування господарств із виробництва яловичини, свинини та молока, яке дозволяє встановити мінімальне та раціональне значення кількості поголів'я.

Таблиця 3.2

Середня кількість поголів'я тварин, при якому
виробництво прибуткове, чи мінімально збиткове

Тварини	Степ	Лісостеп	Полісся
Мінімальні розміри			
Корови, гол	250-300	150-200	100-150
ВРХ (відгодівля), тис. гол	1,0-2,0	0,5-1,5	0,4-1,0
Свині, тис. гол.	3-5	3-5	2-5
Раціональні розміри			
Корови, гол	500-1200	500-1000	400-800
ВРХ (відгодівля), тис. гол	2-5	1,5-2	1,0-1,5
Свині, тис. гол.	6-20	6-15	5-10

Встановлення раціональної величини тваринницьких ферм по результатах господарської діяльності має низку недоліків, так як при даному методі не проходить врахування рівня ведення господарської діяльності: додержання технологічних вимог, рівня годівлі, людський чинник і керівну ланку. В зв'язку з переліченим недоліками, на нашу думку, дослідження фактичних даних необхідно доповнити нормативними показниками виробничих затрат. Під час цього по результатах усі сільськогосподарські підприємства, для розрахунку, володіють однаковими умовами по рівню годівлі, керівній ланці, продуктивності тварин, затратах кормів, оплаті праці.

Проведення комплексної механізації технологічних процесів на тваринницьких комплексах є головним фактором нарощування продуктивності праці тваринницьких ферм, а також зменшення собівартості кінцевого продукту. Але, необхідно відмітити, що комплексну механізацію можна проводити лише у комплексах що мають раціональну кількість поголів'я худоби. Під час зростання розмірів тваринницьких комплексів по поголів'ю худоби собівартість виробництва кінцевого продукту зменшується, а продуктивність зростає. Однак, разом з тим

потрібно проводити повну навантаженість приміщень і застосування технічних засобів, оскільки цих два фактори при умові різкого підвищення цін на них несуть прямий вплив на собівартість кінцевого продукту.

Однак, необхідно зазначити, що розміри тваринних комплексів не можна нарощувати безмежно. Необхідно брати до уваги той факт, що транспортні затрати при розрахунку на одиницю кінцевого продукту при надзвичайно великих розмірах тваринницьких комплексів різко зростають, плюс санітарно-зоотехнічні умови погіршуються.

Відповідно до перекислених вище методичних підходів проведено опрацювання технологічних карт виробництва молока, яловичини та свинини господарств із різним поголів'ям тварин. Спираючись на статистичні дані проведено розрахунок собівартості продукції, витрат праці, рівня та норми доходу, що дозволило встановити найбільш ефективні розміри тваринницької ферми (комплексу). Дані розрахунків зведено в таблицю 3.3.

Таблиця 3.3

Розрахунок ефективності виробництва продукції
тваринництва залежно від рівня концентрації поголів'я

Поголів'я	Собівартість 1 ц. продукції, грн..	Реалізаційна ціна 1 ц., грн..	Прибуток від реалізації 1.ц грн..	Рівень рентабельності, грн..	Затрати праці на 1ц. люд.- год.
1	2	3	4	5	6
Виробництво молока (поголов'я корів)					
100	143,1	179	35,9	25,1	8,2
300	131,4	179	47,6	36,2	4,5
400	126,0	179	53,0	42,1	4,2
500	120,4	179	58,1	48,0	3,3
800	112,5	179	66,5	59,1	2,4
1000	110,7	179	68,3	61,7	2,2
Виробництво яловичини (кількість відгодованого поголів'я за рік)					
500	940,3	1000	59,7	6,4	26,6
1000	897,8	1000	102,2	11,4	21,5

Продовження таблиці 3.3

1	2	3	4	5	6
1500	883,9	1000	116,2	13,1	18,7
2000	859,9	1000	140,1	16,3	17,0
2500	848,3	1000	151,7	17,9	15,7
3000	839,5	1000	160,5	19,1	14,8
Виробництво свинини (кількість відгодованого поголів'я за рік)					
1000	1014,1	1000	-14,1	-1,4	28,8
2000	943,1	1000	56,9	6,0	20,2
4000	800,0	1000	200	25,0	16,3
6000	728,5	1000	271,5	37,3	13,2
8000	700,5	1000	299,5	42,7	11,2
1000	687,1	1000	312,9	75,5	9,1
24000	681,6	1000	318,4	46,7	4,7

Проведені розрахунки показують, що раціональними є наступні розміри тваринницьких ферм:

- по виробництву молока від 400 до 800 голів;
- по виробництву яловичини від 2 до 3 тис. голів;
- по виробництву свинини від 8 до 10 тис. свиней.

Раціональні розміри тваринних комплексів відповідно повинні становити:

- по виробництву молока від 1000 до 1200 голів;
- по виробництву яловичини від 3 до 6 тис. голів;
- по виробництву свинини від 12 до 24 тис. свиней.

Для забезпеченості кормовою базою такого поголів'я є можливим в господарствах які мають відповідну площу орної землі (табл. 3.4).

Отже, формування просторової структури сільськогосподарських підприємств відповідно по розміру посівних площ та поголів'ї відповідних тварин дозволить підвищити ефективність виробництва сільськогосподарської продукції, нарощувати її конкурентоспроможність, забезпечувати продовольчу безпеку держави.

Таблиця 3.4

Площі орних земель в господарствах, для забезпечення кормової бази тваринницьких ферм (комплексів)

По виробництва молока		По виробництву яловичини		По виробництву свинини	
Кількість корів	Потреба ріллі, га	Кількість відгодованих за рік тварин, тис	Потреба ріллі, га	Кількість відгодованих за рік тварин, тис	Потреба ріллі, га
400	440	1	440	8	920
800	880	2	890	10	1140
1000	1100	3	1330	12	1370
1200	1320	6	2670	14	2750

Ефективність ведення господарської діяльності це комплексний показник кінцевих результатів застосування виробничих засобів і робочої сили протягом деякого проміжку часу. Характеристикою ефективної роботи є досягнення поставленої мети діяльності господарства з найменшою затратою праці чи часу.

3.3. Оптимізація використання земельних ресурсів

За умови земельної реформи створилася проблема проведення трансформації сівозмін, що мають місце при крупних виробництвах – агрохолдингах. Проведення оптимізації даного фактора, відносно умов обмеженості ресурсного забезпечення, має вирішальну роль стосовно підвищення ефективності господарської діяльності господарства.

При крупному виробництві зазвичай використовують польову 10-пільну сівозміну, у якій є наступна типова зміна культур:

- 1 – багаторічні трави,
- 2 – озима пшениця,
- 3 – цукровий буряк,

- 4 – горох,
- 5 – озима пшениця,
- 6 – соняшник,
- 7 – зайнятий пар,
- 8 – озима пшениця,
- 9 – кукурудза на зерно,
- 10 – ячмінь з підсівом багаторічних трав.

Загалом 10-пільна сівозміна є обґрунтованою із усіх сторін. Однак для малих фермерських господарств, на нашу думку, більш раціональним варіантом є запровадження двох сівозмін: інтенсивного типу зернопросапної та зернотрав'янопросапної. Дана структура використання земельних угідь дозволяє при зернопросапній сівозміні впровадити максимально екологічно та енергетично ефективний органічний метод підживлення за рахунок внесення великих об'ємів гною, а при зернотрав'янопросапній – органо-мінеральний метод підживлення, заснований на об'єднанні побічних видів продукції та середніх доз NPK.

Такого роду організація використання земельних ресурсів володіє певними перевагами. Так, під час збереження кращих видів попередників створюється можливість більш оперативного маневрування площами земельних угідь під посів польових культур опираючись на потреби споживчого ринку, ресурсні можливості, кліматичні умови. У таблиці 3.5 представлений варіант чергування культур у сівозмінах. Необхідно відмітити, що дану схему, при необхідності, можна відкоригувати збільшуючи чи зменшуючи питому вагу певної просапної чи зернової культури за рахунок інших культур не порушуючи сівозмінний фактор і не погіршуючи фітосанітарний стан ґрунтів.

Схема сівозміни

Зернопросапна (2458 га)	Зернотрав'янопросапна (1000 га)
1. Кукурудза на силос	1. Люцерна (вивідне поле)
2. Озима пшениця	2. Озима пшениця + сидерати
3. Цукровий буряк (60 га озимі на зелений корм після збирання перших 60 га цукрового буряка)	3. Соняшник 0,5 + кукурудза 0,5
4. Горох 0,5 + гречка, просо (після озимих на зелений корм), картопля, овес 1,5	4. Однорічні трави 0,5 + горох 0,5 з літнім посівом багаторічних трав в роки їх переорювання
5. Озима пшениця, ячмінь	
6. Соняшник	

Крім цього, при обмеженнях середньої довжини перевезень від об'єкту тваринництва до угідь із інтенсивною зернопросапною сівозміною, де проходить концентрація використання органіки, та вирощування культур, перевезення урожаю яких вимагає значних затрат (усі види буряка, кукурудза на силос, нетоварна частина урожаю), відбувається значне зменшення кількості внутрішньогосподарських вантажоперевезень (таблиця 3.6).

Багаторічні й однорічні трави, що розташовані у віддаленій від тваринницької ферми зернотрав'янопросапній сівозміні, в основному, йдуть на сіно, у зв'язку з цим перевезення продукції із високим значенням питомої маси вологи із віддалених угідь зводиться до мінімуму (крім зеленої маси однорічних трав які йдуть на годівлю).

З метою максимальної оптимізації зелений корм вирощується теж на угіддях, що знаходяться поблизу ферми. На даних угіддях відбувається довготривале вирощування багаторічних трав, що мають різний період досягання (козлятник східний, люцерна, бобовозлакові суміші тощо).

Порівняння об'ємів вантажоперевезень у
базовому та пропонованому варіантах сівозміни

Вид вантажу	Пропонований варіант			Базовий	± економія, т/км
	6- пільна	4- пільна	разом		
Відстань до поля, км	2,27	4,81	-	3,31	-
Оснона продукція зернових і соняшника	<u>2515^x</u> 5709**	<u>1815</u> 8730	- 14439	<u>4330</u> 14332	- -107
Побічна продукція:					
- солома пшенична	<u>1238</u> 2923	<u>887</u> 4266	7189	<u>2175</u> 7199	10
- солома ячмінна, вівсяна, круп'яних	<u>562</u> 1275	- -	1275	<u>562</u> 1860	585
- горохова	<u>199</u> 451	<u>199</u> 957	1408	<u>398</u> 1317	-91
- стебла кукурудзи	- -	<u>660</u> 3174	3174	<u>660</u> 2185	-989
Корми:					
- озимі	<u>700</u> 1589	- -	1589	<u>700</u> 2317	728
- кукурудза з/к, силос	<u>6220</u> 14119	- -	14119	<u>6220</u> 20590	6471
- кормовий буряк	<u>1600</u> 3632	- -	3632	<u>1600</u> 5296	1664
- гичка цукрових буряків	<u>1470</u> 3336		3336	<u>1470</u> 4866	1530
Однорічні трави:					
- на зелений корм		<u>1120</u> 5387	5387	<u>1120</u> 3707	-1680
- на сіно	- -	<u>102</u> 490	- 490	<u>102</u> 338	-152
Багаторічні трави:					
- на зелений корм	- -	<u>950</u> 4569	- 4569	<u>950</u> 3145	-1424
- на сіно		<u>620</u> 2982	2982	<u>620</u> 2052	-930
Гній	<u>21000</u> 47570	- -	47570	<u>21000</u> 69510	21940
Разом					27712

Примітка: *- об'єм виробництва;

** - вантажоперевезення, т/км

У процесі зернотрав'янопросапної сівозміни передбачається висадка люцерни на вивідних площах, що дозволяє проводити її вирощування на протязі трьох та більше років не порушуючи сівозміну, у залежності від стану та продуктивності травостою. У час переорювання площ із багаторічними травами відбувається їх літній висів після збору гороху й однорічних трав, що забезпечує надійне держання сходів, уникнення негативного впливу покривних культур, збиральної техніки, а також значно знизити норми висіву посівного матеріалу.

Основною перевагою наведеної схеми сівозміни є те, що можна вирощувати частину продукції без використання агрохімікатів та покращити збалансованість кормової бази за протеїном, що є важливим під час виробництва продукції яка йде на виготовлення дитячого та дієтичного харчування.

Ефективна господарська діяльність у сьогоdnішніх умовах, у великій мірі, має залежність від характеру та структури посівів. При запроваджені пропонованої схеми сівозмін структура посівів площ має можливість суттєвої зміни не порушуючи головних принципів сівозміну. У таблиці 3.7 представимо структуру посівів для фермерського господарства «Поляна», що пропонованому варіанту сівозмін і є більш доцільною, на нашу думку, під час орієнтації подальшого розвитку фермерського господарства на стабільне поголів'я худоби й одержання конкурентоздатної тваринницької продукції.

Для цієї мети потрібно провести налагодження виробництва достатнього об'єму збалансованих по протеїну кормів. З таблиці 3.7 ми бачимо, що перевагою володіє пропонований варіант, оскільки при ньому вміст перетравлюваного протеїну у кормовій одиниці становить 98,4 г у порівнянні із 87,7 г при базовому варіанті. Нарощування кількості білка забезпечується за допомогою зменшення площ посівів озимої пшениці та кукурудзи, а зростання угідь із горохом, який містить 160 г перетравлюваного протеїну на 1 кг маси, та соняшнику (294 г

перетравлюваного протеїну). Зменшення посівних площ кукурудзи на зерно викликано також і тим, що без належного технічного оснащення, для подальшої переробки, вона по прибутковості знаходиться на рівні соняшника, а по продуктивності – ячменю та вівса, собівартість яких є набагато нижчою.

Таблиця 3.7

Структура посівів та вихід протеїну при базовому та пропонованому варіантах сівозміни

Культури	Урожай-ність, ц/га	Структура посівів, %		Валовий збір, т		Зернові одиниці, т		Протеїн, т	
		1	2	1	2	1	2	1	2
Зернові	-	53	48	3916	3387	4556	4013	463	429
озима пшениця	35,0	30	25	2480	2067	2827	2356	290	242
ячмінь	30,0	5	5	354	354	344	344	32	32
горох	20,0	5	10	236	472	364	727	52	103
кукурудза	30,0	10	5	709	357	872	436	73	36
інші	-	3	3	137	137	150	150	15	15
Технічні	-	20	25	-	-	2315	2693	232	304
цукровий буряк	220,0	10	10	5196	5196	1559	1559	88	88
соняшник	16,0	10	15	378	567	756	1134	144	215
Овочі	-	2	2	-	-	249	249	8	8
Кормові	-	25	25	-	-	1464	1464	225	225
Всього	-	100	100	-	-	8584	8419	<u>87,7*</u> 927	<u>98,4</u> 966

Примітка: 1 – 10-пільна сівозміна;

2 – 6-ти і 4-пільні сівозміни;

* в чисельнику – г/кг, в знаменнику – т

З метою одержання стабільних урожаїв вирощуваних культур у ґрунті повинно міститися гумусу, для даних ґрунтово-кліматичних умов, на рівні 4 – 4,5 %. Розв'язання даної проблеми залежить від того скільки

органічних речовин поступає у ґрунт. Традиційним головним джерелом органічних речовин у землеробстві виступає гній. На сьогоднішній день, при значному зниженні числа поголів'я худоби, ця догма дещо змінилася.

Для порівняння, по фермерському господарству «Поляна» до зменшення кількості сільськогосподарських тварин (2002р.) продукувалося близько 35 тис. тон гною, на сьогоднішній день – лише 21 – 22 тис. тон. З метою забезпеченості бездефіцитного балансу гумусу потрібно вносити район 30 тис. тон гною в рік (табл. 3.8), іншими словами існує нестача у 8 – 9 тис. тон гною. Господарством отримується 7,9–8,1 тис. тон соломи та стебел кукурудзи й соняшнику. Для використання на корм та підстилку потрібно 1,7 та 3,5 тис. тон відповідно. Отже, як бачимо при загальній потребі по тваринництву – 5,2 тис. тон, є залишок неменше 2,7 тис. тон супутнього продукту.

Таблиця 3.8.

Баланс гумусу при різних видах сівозмін, т/га

Сівозміна	Утворюється	Мінералізується	Баланс гумусу	Необхідно внести гною	
				т/га	т
Зернопросапна	0,41	1,42	-1,01	18,2	26250
Зернотрав'янопросапна	0,71	0,92	-0,21	3,8	3850
По господарству	0,53	1,22	-0,69	13,0	30100

Тонна соломи на наших ґрунтах разом із 10 кг азоту по своєму впливу на урожайність і родючість земельних угідь приблизно рівна 5 тонам гною. Отже, як можемо порахувати, 2,7 тис. тон супутнього продукту рослинництва є еквівалентом 13,5 тис. тон гною, а їх використання у вигляді добрива дасть можливість забезпечити позитивне значення балансу гумусу. Крім цього, зникає потреба у перевезенні соломи із віддалених площ.

Посадка багаторічних трав на вивідних полях, як ми вже говорили, є важливим етапом у підвищенні сталого використання земельних ресурсів. У зв'язку з цим впровадження науково обґрунтованих новітніх технологій культивування багаторічних трав, і у першу чергу люцерни – як головної культури з точки зору покращення структури ґрунтів та надзвичайно цінного корму. Ґрунтується дана технологія на літньому висіві багаторічних трав. Найбільш оптимальні умови вирощування люцерни та низки інших трав утворюються під час використання парової обробки угідь перед початком висіву. З цією умовою застосовуються зернотрав'яні чи зернотрав'янопросапні сівозміни.

Для фермерського господарства «Поляна», нами пропонується наступні сівозміни, по роках:

- 1,2. Люцерна;
3. Пшениця озима;
4. Цукровий буряк, кукурудза, соняшник;
5. Однорічні трави, горох з післязбиральним посівом багаторічних трав.

Якщо вивідні площі вже є недоцільно використовувати, відбувається обробка ґрунту під вирощування озимини, а після збору гороху чи однорічних трав, а також після парової обробки проводити літній висів багаторічних трав.

Земельні угіддя які перебувають у безпосередній близькості до ферми використовувати під багаторічні трави з метою більш повної забезпеченості тваринництва у потребі в зеленій масі багаторічних трав та зниження транспортних затрат. На таких угіддях доцільним є створення прифермської ділянки для тривалого продукування багаторічного травостою, так для прикладу, козлятника східного, який на одній і тій самій площі може вирощуватись 10 – 12 років. Досвід провідних фермерських господарств показує, що розмір таких ділянок у залежності

від числа, виду та віку тварин які вирощуються на фермі перебуває у межах від 5 до 20 га. Під час чого транспортні затрати на перевезення зеленої маси зводяться до мінімуму.

Ще одним використанням вивідних площ – є посів кукурудзи на силос. Необхідно відмітити, що є доцільним виділити на 5 – 7 років із зернопросапної сівозміни одну із площ, яка безпосередньо прилягає до тваринницької ферми, під тривале продукування кукурудзи на силос. Під час розташування кукурудзи на силос у польовій сівозміні виникає необхідність висадки даної культури на площах, що часто не задовольняють її вимоги (слабоокультурені землі, низовини, північні схили тощо), що, у свою чергу, приводить до значного зниження урожайності зеленої маси. Щорічне розміщення кукурудзи на силос на добре окультурених площах при одночасному збереженні встановленої почерговості культур у польовій сівозміні є неможливим. Крім цього, вирощування кукурудзи на силос на значній відстані від місць зимівлі худоби є економічно не вигідним. Оскільки при, вирощуванні кукурудзи на зерно, то відбувається перевезення 70 – 75 % сухої маси, а під час вирощування на силос – 75 – 80 % води. Також необхідно і зауважити те, що при внесенні високих норм гною на площі для кукурудзи на силос, яка продукується на вивідній площі, забезпечує, за допомогою підвищення продуктивності культури, значне скорочення її площ у польових сівозмінах. Результатом чого є збільшення питомої ваги культур, що є кращими попередниками під озимі культури та не вимагають високих норм органіки для забезпеченості бездефіцитності балансу гумусу. Усе це загалом дозволяє значно скоротити внутрішньогосподарські транспортні витрати на переміщеннях гною та силосної маси й одночасного забезпечення відтворюваності родючості земельних площ.

Кормові сівозміни. При відповідних умовах, разом із прифермською ділянкою тривалого вирощування багаторічних трав, на вивідних угіддях

замість того щоб вирощувати кукурудзу на силос ефективним є створення кормової сівозміни із наступним послідовністю, по роках:

- 1,2,3 – кукурудза на силос;
- 4 – кукурудза на зелений корм;
- 5 – озимі на зелений корм.

При чому дана сівозміна проводиться на площі яка необхідна для вирощування озимих на зелений корм, що повинні забезпечити необхідну кількість зелених кормів на початку зеленого конвеєра.

Ще одним методом підвищення ефективності використання земельних ресурсів є застосування бактеріальних препаратів, які використовуються з метою посилення процесів азотфіксації та фосформобілізації, покращення фітосанітарного стану посівів. Перед посівна обробка насіннєвого матеріалу відповідними біопрепаратами, мікроелементами та фізіологічно активними речовинами володіє з роками більш стабільною дією, ніж під час їх окремого застосування, а також в середньому проводить забезпечення підвищення продуктивності культур на 8 – 12 %.

Отже, як бачимо, запровадження 6-пільної та 4-пільної сівозміни у фермерському господарстві «Поляна» дозволить проводити вирощування частини продукції без використання агрохімікатів та покращити збалансованість кормової бази за протеїном, а також структура посівів площ має можливість суттєвої зміни не порушуючи головних принципів сівозміну.

Земельні угіддя які перебувають у безпосередній близькості до ферми використовувати під багаторічні трави з метою більш повної забезпеченості тваринництва у потребі в зеленій масі багаторічних трав та зниження транспортних затрат. На таких угіддях доцільним є створення прифермської ділянки для тривалого продукування багаторічного травостою, так для прикладу, козлятника східного, який на одній і тій

самій площі може вирощуватись 10 – 12 років. Необхідно відмітити, що є доцільним виділити на 5 – 7 років із зернопросапної сівозміни одну із площ, яка безпосередньо прилягає до тваринницької ферми, під тривале продукування кукурудзи на силос. Результатом чого є збільшення питомої ваги культур, що є кращими попередниками під озимі культури та не вимагають високих норм органіки для забезпеченості бездефіцитності балансу гумусу. Усе це загалом дозволяє значно скоротити внутрішньогосподарські транспортні витрати на переміщеннях гною та силосної маси й одночасного забезпечення відтворюваності родючості земельних площ.

Висновки до 3 розділу

У процесі сільськогосподарського виробництва приймають участь майже усі складові просторової структури земель як сільськогосподарського так і несільськогосподарського призначення, відмінністю між ними є тільки те, що одні напряду несуть вплив на виробничі процеси, а інші – опосередковано.

Просторова структура формує умови розвитку та діяльності сільськогосподарських підприємств. Оптимальне розташування усіх її складових у рамках підприємства зможе формувати максимальну ефективність виробничих процесів у ньому.

Проведення формування просторової структури землеволодінь (землекористувань) є надзвичайно динамічним процесом, який залежить від великої кількості факторів, що є у сільськогосподарському виробництві, оскільки будь-які зміни в аграрній політиці мають своє відображення на територіальній організації. На сьогоднішній день, важко встановити, якого роду просторові структури пануватимуть в майбутньому, однак, очевидно те, що головним пріоритетом їх

формування має бути врахування природно-економічної основи організації території.

Формування просторової структури сільськогосподарських підприємств відповідно по розміру посівних площ та поголів'ї відповідних тварин дозволить підвищити ефективність виробництва сільськогосподарської продукції, нарощувати її конкурентоспроможність, забезпечувати продовольчу безпеку держави.

Запровадження 6-пільної та 4-пільної сівозміни у фермерському господарстві «Поляна» дозволить проводити вирощування частини продукції без використання агрохімікатів та покращити збалансованість кормової бази за протеїном, а також структура посівів площ має можливість суттєвої зміни не порушуючи головних принципів сівозміну.

Земельні угіддя які перебувають у безпосередній близькості до ферми пропонується використовувати під багаторічні трави з метою більш повної забезпеченості тваринництва у потребі в зеленій масі багаторічних трав та зниження транспортних затрат. На таких угіддях доцільним є створення прифермської ділянки для тривалого продукування багаторічного травостою, так для прикладу, козлятника східного, який на одній і тій самій площі може вирощуватись 10 – 12 років. Необхідно відмітити, що є доцільним виділити на 5 – 7 років із зернопросапної сівозміни одну із площ, яка безпосередньо прилягає до тваринницької ферми, під тривале продукування кукурудзи на силос. Результатом чого є збільшення питомої ваги культур, що є кращими попередниками під озимі культури та не вимагають високих норм органіки для забезпеченості бездефіцитності балансу гумусу. Усе це загалом дозволяє значно скоротити внутрішньогосподарські транспортні витрати на переміщеннях гною та силосної маси й одночасного забезпечення відтворюваності родючості земельних площ.

Окрім вище перелічених методів підвищення ефективності використання земельних ресурсів пропонується в комплексі застосування бактеріальних препаратів, які використовуються з метою посилення процесів азотфіксації та фосформобілізації, покращення фітосанітарного стану посівів. Перед посівна обробка насіннєвого матеріалу відповідними біопрепаратами, мікроелементами та фізіологічно активними речовинами має з роками більш стабільну дію, ніж під час їх окремого застосування, а також в середньому проводить забезпечення підвищення продуктивності культур на 8 – 12 %.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Раціональне землекористування – це правильна організація території та створення культурного агроландшафту.

Екстенсивне ведення землеробства, яке на сьогоднішній день практикується більшістю сільськогосподарських підприємств України, призвело до того, що розорені річкові заплави, спадисті та круті схили гір і пагорбів, де мають рости трави, чагарники та ліси. Наслідком чого є водяна та повітряна ерозії, зсуви, замулення річок тощо. Те ж відноситься і до просторової структури агроландшафтів: у більшості районах нашої держави площі орних угідь становлять 80 – 90 % від земельних площ, що, в свою чергу, призводить до шкідливого впливу як на екологію, так і на економіку регіону.

З метою збереження фізичних властивостей ґрунту (структури, пористості, оптимального водно-повітряного режиму) необхідно різко знизити повторюваність обробітку, використовувати новітні прогресивні й ефективні його види, легку техніку.

Термін «просторовий розвиток» (spatial development) (землеустрій в Україні) означає процес, результатом якого є географічне вираження соціальних, економічних, культурних і екологічних впливів політики. Разом з тим, це – наукова дисципліна яка носить міждисциплінарний, всеохоплюючий характер у напрямі досягнення збалансованого розвитку і фізичної організації простору.

Політика Європейського Союзу у галузі просторового розвитку формується вже протягом останніх п'ятдесяти років. Початок їй надала Рада Європи, ще у 1949 р. задекларувавши потребу прикордонного співробітництва. Радою Європи було інтенсифікована діяльність, після того як міністри, які відповідали за просторовий розвиток, провели першу свою зустріч у 1970 р., а вже починаючи із 1989 р. дані міністри регулярно хоча і неформально зустрічаються.

У процесі сільськогосподарського виробництва приймають участь майже усі складові просторової структури земель як сільськогосподарського так і несільськогосподарського призначення, відмінністю між ними є тільки те, що одні напряду несуть вплив на виробничі процеси, а інші – опосередковано.

Просторова структура формує умови розвитку та діяльності сільськогосподарських підприємств. Оптимальне розташування усіх її складових у рамках підприємства зможе формувати максимальну ефективність виробничих процесів у ньому.

Фермерське господарство «Поляна» знаходиться у Тернопільській обл., Козівський р-н, с. Денисів. Керівником даного господарства є Чамбул Роман Іванович. Зареєстроване Фермерського господарства «Поляна» 31.01.1995 р. Козівською районною державною адміністрацією Тернопільської області, реєстраційний номер – 21147977.

Площа фермерського господарства «Поляна» відповідно до даних 2014 р. становить 3675 га, із них сільськогосподарських земель – 3458 га. Фермерське господарство розташоване у східній частині Козівського району, Тернопільської області.

Аналіз ефективності використання земельних ресурсів показав, що у 2015 році в порівнянні з 2013 роком відбулося зменшення загальної площі земельного фонду фермерського господарства «Поляна» на 1258 га (25,5 %), в тому числі площі сільськогосподарських угідь зменшилися на 1095 га (24,0 %) з них рілля – - 1000 га (- 28,4 %), сінокоси – - 99 га (- 57 %), а пасовища – незмінні, багаторічні насадження – +4 га (4,2 %). Земельні ресурси фермерським господарством «Поляна» використовується ефективно, оскільки у базисному році, в порівнянні із звітним, відбулося збільшення виробництва валового продукту на 24,9 %, а отже і зростання об'ємів товарної продукції на 11,3 %, як висновок можна сказати, що дане господарство є прибутковим.

В загальному, фермерське господарство «Поляна» є прибутковим господарством, за рахунок ефективного використання своїх трудових ресурсів, і низки інших виробничих факторів, які забезпечують ефективність його функціонування. З метою підвищення величини рентабельності в господарстві потрібно впроваджувати передові виробничі технології, провести заміну застарілої техніки новою, а також більш раціонально використовувати виробничі ресурси. Також, на нашу думку, господарству потрібно приділити більшу увагу тваринницькій галузі, так як існують усі необхідні передумови для ефективного подальшого розвитку м'ясо-молочної направленості виробництва. Однак, необхідно відмітити, що рослинництво володіє більшою рентабельністю.

Запровадження 6-пільної та 4-пільної сівозміни у фермерському господарстві «Поляна» дозволить проводити вирощування частини продукції без використання агрохімікатів та покращити збалансованість кормової бази за протеїном, а також структура посівів площ має можливість суттєвої зміни не порушуючи головних принципів сівозміну.

Земельні угіддя які перебувають у безпосередній близькості до ферми пропонується використовувати під багаторічні трави з метою більш повної забезпеченості тваринництва у потребі в зеленій масі багаторічних трав та зниження транспортних затрат. На таких угіддях доцільним є створення прифермської ділянки для тривалого продукування багаторічного травостою, так для прикладу, козлятника східного, який на одній і тій самій площі може вирощуватись 10 – 12 років. Необхідно відмітити, що є доцільним виділити на 5 – 7 років із зернопросапної сівозміни одну із площ, яка безпосередньо прилягає до тваринницької ферми, під тривале продукування кукурудзи на силос. Результатом чого є збільшення питомої ваги культур, що є кращими попередниками під озимі культури та не вимагають високих норм органіки для забезпеченості бездефіцитності балансу гумусу. Усе це загалом дозволяє значно скоротити внутрішньогосподарські транспортні витрати на переміщеннях

гною та силосної маси й одночасного забезпечення відтворюваності родючості земельних площ.

Окрім вище перелічених методів підвищення ефективності використання земельних ресурсів пропонується в комплексі застосування бактеріальних препаратів, які використовуються з метою посилення процесів азотфіксації та фосформобілізації, покращення фітосанітарного стану посівів. Перед посівна обробка насіннєвого матеріалу відповідними біопрепаратами, мікроелементами та фізіологічно активними речовинами має з роками більш стабільну дію, ніж під час їх окремого застосування, а також в середньому проводить забезпечення підвищення продуктивності культур на 8 – 12 %.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановский В.А. Агроекологічна оцінка ґрунтів, масштаб 1:7000000. – К., 2002. – 35с.[електронний ресурс] / Барановский В.А. / – Режим доступу: http://pidruchniki.com/18421120/ekologiya/vpliv_gospodarskoyi.
2. Березовська Л.О. Ефективність використання та відтворення основного капіталу сільськогосподарських підприємств / Л.О. Березовська, П.А. Лайко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2006. – 192
3. Березюк С. В. Сучасні проблеми землекористування в сільському господарстві / С. В. Березюк, Ю. Б. Березюк // Економіка АПК. – 2013. - № 5. С. 89-95
4. Богачов, В. Необхідність підвищення екологічної безпеки в Україні / В. Богачов // Економіст. - 2008. - № 9. – С. 67-73.
5. Богіра М.С. Землепорядне проектування: теоретичні основи і територіальний землеустрій : навч. посібн. / М.С. Богіра, В.І. Ярмолук / за ред. канд. екон. наук М.С. Богіри. – Львів : Вид-во Львівського НАУ, 2010. – 334 с.
6. Будзяк О. М. Наукові основи регіонального сільськогосподарського землекористування (на прикладі Львівської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.08.01 “Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища” / Будзяк Ольга Степанівна. – К., 2002. – 19 с.
7. Булигін С.Ю., Медведєв В.В, Стан родючості ґрунтів України та прогноз його змін за умов сучасного// Вісник Харківського національного аграрного університету. - 2010 – № 4. – С. 69-74.
8. Богута Н., Слесарук С. Чернозем на черном рынке // Эксперт. – 2013. – № 40. – С. 58-63.
9. Галушкіна Т.П. Екологічний менеджмент та аудит рекреаційних територій (концептуальні засади та організаційний

механізм): монографія / Галушкіна Т.П. – Одеса: Вид-во ТОВ “Інванц”, 2006. – 184 с.

10. Галушкіна Т.П. Економіка природокористування: [навч. посібник] / — Харків : Бурун Книга, 2009. - 480 с.

11. Гарбуз М.Ю. Ерозія ґрунтів Хмельницької області та заходи боротьби з нею / М.Ю. Гарбуз, Й.М. Дорош, С.О. Осипчук // Землевпорядний вісник. – 2014. – № 4. – С. 73–78.

12. Головіна О.Л. Планування сільськогосподарського землекористування з урахуванням природно-ресурсного потенціалу — К. 2006. – 356 с.

13. Голян В.А. Еколого-економічні проблеми землекористування в Україні / Голян В.А., Крисак А.І. // Актуальні проблеми економіки. — 2007. – № 1. – С. 117–124.

14. Горлачук В.В. Земельний менеджмент : навч. посіб. / В.В. Горлачук, І.М. Песчанська, В.А. Скороходов. – К.: Професіонал, 2006. – 192 с.

15. Гриневецький В.П. Проблеми забезпечення природно-об’єктного блоку державного земельного кадастру України інформацією про сучасні ландшафти / В.П. Гриневецький, Л.Ю. Сорокіна, В.М. Чехній // Український географічний журнал. – 2009. – № 4 – С. 10–17.

16. Дзяди́кевич Ю.В. Методи оцінки ефективності інвестицій в енергозбереження / Ю.В. Дзяди́кевич, Р.І. Розум, М.В. Буряк // Інноваційна економіка. – Тернопіль. – 2011. – №2 [21]. – С. 119 – 122.

17. Дзяди́кевич Ю.В. Енергетичний менеджмент. Підручник / Ю.В. Дзяди́кевич, Р.Б. Гевко, М.В. Буряк, Р.І. Розум. – Тернопіль: Підручники і посібники. – 2014. – 336 с.

18. Деякі інституціональні аспекти земельних відносин в Україні: стан та напрямки вдосконалення / [Бистряков І. К., Новотворов О. С., Ніколаєнко Т. С., Кучер О. О., Будзьяк В. М.] – К., 2002. – 134 с.

19. Дорогунцов С.І. Удосконалення управління природокористуванням в АПК / С. І. Дорогунцов, П. П. Борщевський, Н. В. Данилишин. – К. : Урожай, 1992. – 124 с.
20. Другак В. М. Теоретичні та методичні основи економіки землекористування. К.: ЦЗРУ, 2004, – 150 с.
21. Економіка довкілля і природних ресурсів: монографія / Ю.В. Дзяди́кевич та інші. – Тернопіль: Астон. – 2016. – 392 с.
22. Інтегральна оцінка ефективності використання ріллі у сільськогосподарських підприємствах. Дивнич А.В./ Збірник наукових праць № 1 (56) / Серія: Економічні науки – 2014. – С. 66-71.
23. Кобзєв І.С. Проблеми раціонального використання та відтворення природного ресурсного потенціалу в аграрній сфері України // Агроінком 2013 №10-12. Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/chem_biol/agroin/2013_10-12/KOBZEV.pdf.
24. Коренюк П. І. Еколого-економічна ефективність використання земельних ресурсів зони лісостепу України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.08.01“Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища” / Коренюк Петро Іванович. – К., 1998. – 15 с.
25. Методика формування економічного механізму екобезпечного сільськогосподарського землекористування: [наукове видання] / О.І. Фурдичко, О.І. Шкуратов, М.Х. Шершун-та ін. – К.: Екоінвестком, 2014. – 88 С.
26. Мишенин Е.В. Организационно-экономический механизм экологизации аграрной сферы / Е. В. Мишенин, И. Н. Ришняк, П. В. Тархов // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент. – Суми, 2002. – Вип. 1/2.
27. Науково обґрунтована система ведення сільського господарства Сумської області. – Суми : ВАТ «СОД», видавництво «Козацький вал», 2004.- 662с.

28. Органічне агровиробництво – стабільний розвиток Поділля. – Режим доступу: http://www.adm.km.ua/index1.php?subaction=showfull&id=1171029110&archive=1173711598&start_from=&ucat=6&go=archives.
29. Охорона та використання земель: методичний посібник // Євсюков Т.О. - Державний комітет України із земельних ресурсів Проект «Видача державних актів на право власності на землю у сільській місцевості та розвиток системи кадастру» - 2014. - 293с.
30. Пиріг Г.І. Організаційно-економічні трансформації в аграрному секторі економіки / Пиріг Г.І., Лещик І.Б. Сталий розвиток економіки. – 2013. – №3(20). – С.327-331.
31. Пиріг Г.І. Концептуальні аспекти стратегії сталого розвитку / Пиріг Г.І., Лещик І.Б., Крупка А.Я. // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – Випуск 3 (03). – 2015. – С. 173-177. <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/10526>
32. Пиріг Г.І. Екологічний моніторинг як складова безпеки навколишнього середовища / Г.І. Пиріг / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції за участю іноземних студентів. – Тернопіль, 15-17 квітня 2016. – С. 127-128.
33. Рогач С.М. Економічні важелі оптимізації земельних відносин в Україні. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України/ Серія «Економіка, аграрний менеджмент та бізнес»/ Редкол.: Д.О.Мельничук (відп. ред.) та ін. – К.: ВЦ НУБіПУ, 2010. – Вип. 154. – Частина 1. – 378 с. (с. 269-275).
34. Рогач С.М, Макаренко А.І. Реформування земельних відносин в аграрній сфері: інституціональний підхід / Міжнародний круглий стіл «Організація бізнес шкіл в дорадництві для успішного впровадження інновацій». – Збірник статей. – К.: Кафедра аграрного консалтингу та сервісу НУБіП України, 2014. – 276с. (С. 82 - 86).
35. Рогач С.М. Пріоритетні напрями екологізації аграрного землекористування. Науковий вісник Національного університету

біоресурсів і природокористування України/ Серія «Економіка, аграрний менеджмент та бізнес»/ Редкол.: Д.О.Мельничук (відп. ред.) та ін. – К.: ВЦ НУБіПУ, 2013. – Вип. 168. – Частина 1. – 370 с. (с. 90-97)

36. Рогач С.М. Пріоритетні напрями подолання кризи аграрного землекористування в Україні// Матеріали VI регіональної науково-практичної конференції «Теорія та практика сучасного підприємництва в контексті парадигми економічної безпеки» (27-28 травня 2010). - Вінниця: ВНТУ, 2010. - 437с. (с. 178-183).

37. Розум Р. Формування просторової структури землекористування в нових соціально-економічних умовах / Р. Розум, В. Карпенко // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку аграрного бізнесу України». – 28 жовтня 2015. – Тернопіль: ТНЕУ. – С. 200-202.

38. Розум Р.І. Еколого-економічні системи: основні аспекти / Р.І. Розум, М.В. Буряк, І.В. Любезна //Науковий огляд. Науковий журнал. – Київ, 2015. – № 6 (16). – С. 33-49.

39. Сільськогосподарський простір України: проблеми соціально-економічного розвитку [За ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина.] – К.: РВПС України НАН України, 2006. – 75 с.

40. Сохнич А.Я. Системна організація ландшафтів - основа раціонального землекористування та екосистем / А.Я. Сохнич // Землевпорядний вісник. – 2010. –№ 2. – С. 15 – 21.

41. Стан навколишнього природного середовища Хмельницької області у 2014 році. – Режим доступу: http://www.menr.gov.ua/docs/activity-dopovidi/regionalni/rehionalni-dopovidi-u-2014-rotsi/khmelnitska_2014.pdf.

42. Ткаченко О.М. Стратегічні перспективи землекористування в Україні / Ткаченко О.М. // Стратегія економічного розвитку України: наук. збірка. – КНЕУ, 2014. - Вип..4. – С.155-163.

43. Третяк А.М. Економіка землекористування та землевпорядкування: навч. посібник. / Третяк А.М. – К.: ТОВ ЦЗРУ, 2008.- 542 с.
44. Третяк А.М. Землевпорядне проектування: теоретичні та методичні основи інвестицій у землекористування / А.М. Третяк, В.М Другак, Д.П. Романська. – К.: ТОВ «ЦЗРУ», 2007. – 387 с.
45. Третяк А. М. Зміна пріоритетів земельної реформи у зв'язку з удосконаленням економічних відносин власності на землю / А. М. Третяк // Вісник аграрної науки. – 2008. – № 2. – С. 5–10.
46. Шашула Л.О. Вибір та обґрунтування комплексу організаційно-економічних заходів екологізації землекористування / Л.О. Шашула // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – Сер.: Економіка. – 2008. – Ч. 3, вип. 4(44). – С. 195-206.
47. Land administration in the unece region: Development trends and main principles // United nations, economic commission for Europe. – Geneva. – 2005. – 112 p.
48. The Design of Land Consolidation Pilot Projects in Central and Eastern Europe. – Roma : FAO, 2003. – 65 p.